

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Kamila Klingorová

Aféra Oradour sur Glane

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Kamila Klingorová**

Vedoucí práce: **PhDr. David Emler**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

Kamila Klingorová, „Aféra Oradour sur Glane“ (bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2011), 50 s.

Abstrakt

Bakalářská práce Aféra Oradour sur Glane pojednává o sporu dvou francouzských regionů, který vyvolal proces v Bordeaux v roce 1953. Během druhé světové války byla limousinská obec Oradour sur Glane srovnána se zemí jednotkami SS. Na masakru se podíleli i alsaští vojáci násilně inkorporovaní do německé armády, tzv. „malgré-nous“. V průběhu soudního procesu s vojáky podílejícími se na masakru vznikla aféra Oradour, tedy spor mezi regiony Alsaskem a Limousinem. Alsasko se během aféry postavilo na stranu „malgré-nous“ proti oradourský pozůstalým reprezentovaným Limousinem. Každá strana bojovala o svou spravedlnost pomocí manifestací a nátlaku na politické představitele. V čele mobilizace proti soudnímu procesu a následné amnestii udělené „malgré-nous“ francouzskou vládou stály na obou stranách asociace chránící práva alsaských vojáků odsouzených v Bordeaux a oradourských pozůstalých. Spor obou stran pokračoval až do roku 2004, kdy proběhlo 60. výročí masakru v Oradouru. Výroční ceremonie se konala v duchu usmíření obou stran, o kterém hovořili jak přítomní politici, tak novináři. Cílem bakalářské práce je zmapovat průběh aféry Oradour a ověřit, zda lze považovat 60. výročí masakru za konec sporu mezi „malgré-nous“ a oradourskými pozůstalými.

Abstract

Bachelor thesis „Affair of Oradour-sur-Glane“ describes the conflict between two French regions since the process in 1953, in Bordeaux. During the World War II the village Oradour-sur-Glane in Limousin region was destroyed by the military force SS. In massacre also participated Alsatians soldiers forcibly conscripted to the German army, called “malgré-nous”. During the judicial process against the soldiers participating in the massacre of Oradour was started the conflict between Alsace and Limousin, called “Oradour Affair”. Alsace took role of the defender of “malgré-nous” against Limousine, which represented the survivors. Each side of the conflict fought for its own justice with manifestations and pressure on political leaders. In each side of the conflict stood one leading associations mobilizing against judicial process (on one side) and against general amnesty (on the other side) given by French government to “malgré-nous”. Confrontation of both sides of conflict continued until

the year 2004, the time of the 60th anniversary of massacre in Oradour. One of the goals of the jubilee ceremony was reconciliation with the both sides of the conflict, represented by two regions of Alsace and Limousine. In those days both political leaders and journalists speaks mostly about this reconciliation. Primal goal of this Bachelor thesis is to describe the Oradour affair. The second goal is to verify if the 60th anniversary of massacre could be the end of the conflict between “malgré-nous” soldiers and survivors of the Oradour massacre.

Klíčová slova

Oradour sur Glane, proces v Bordeaux, Limousin, Alsasko, „malgré-nous“, násilná inkorporace

Keywords

Oradour-sur-Glane, Bordeaux process, Limousin, Alsace, „malgré-nous“, forcible recruitment

Rozsah práce: 84 331 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. 5. 2011

Kamila Klingorová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Davidu Emlerovi za ochotu při přípravě a psaní práce a za trpělivost, se kterou mi pomáhal text korigovat po obsahové a stylistické stránce.

Obsah

1	Úvod.....	2
2	Masakr v Oradour sur Glane a proces v Bordeaux.....	7
2.1	Masakr v Oradour sur Glane.....	7
2.1.1	Obec během druhé světové války.....	7
2.1.2	Masakr v Oradouru v sobotu 10. června 1944.....	7
2.1.3	Reakce režimu ve Vichy a francouzského odboje.....	9
2.2	Proces v Bordeaux	10
2.2.1	Okolnosti procesu v Bordeaux	11
2.2.2	Verdikt a politická reakce na něj: udělení amnestie	12
3	Střet dvou provincií v roce 1953: počátek aféry Oradour.....	13
3.1	Limousin a Oradour sur Glane.....	14
3.1.1	Vznik organizací pro uchování památky na Oradourský masakr.....	15
3.1.2	Reakce ANFM a oradourské městské komunity na proces v Bordeaux	16
3.1.3	Protesty obyvatel regionu Limousin v roce 1953	17
3.2	Alsasko a „malgré-nous“	18
3.2.1	<i>L'Association des Évadés et Incorporés de Force du Haut-Rhin</i>	18
3.2.2	Snaha o zrušení procesu	19
3.2.3	Alsaská reakce na rozsudek.....	20
3.3	Srovnání situace v regionech	22
3.4	Průběh aféry v 90. letech	24
3.4.1	<i>Le Centre de la Mémoire d'Oradour-sur-Glane</i>	24
3.4.2	Inaugurace <i>Le Centre de la Mémoire</i> a jeho kritika ze strany ADEIF ..	25
3.4.3	První snahy o usmíření regionů	27
4	60. výročí masakru v Oradouru.....	29
4.1	Pamětní ceremonie v Oradouru	29
4.2	Usmíření, nebo pokračující spor?	31
4.2.1	Příklady pokračujícího nepřátelství některých obyvatel Limousinu a Alsaska	33
5	Závěr.....	35
6	Summary	38
7	Použitá literatura.....	41
7.1	Knižní tituly	41
7.2	Články	41
7.3	Internetové zdroje	43

1 Úvod

Během druhé světové války byla část Francie okupovaná nacistickou Třetí říší. Region Alsasko a departement Mosela v severním Lotrinsku byly v roce 1940 anektovány a jako Alsasko-Lotrinsko začleněny do Třetí říše. Nacistická vláda mobilizovala i na tomto území, do německé armády a do složek SS tak byli násilně inkorporováni (*incorporé de force*) vojáci francouzské národnosti, kteří byli nuceni bojovat proti svému lidu. Pro tyto vojáky se vžil pojem „malgré-nous“¹ čili „nám navzdory“, který pochází již z období po první světové válce, kdy byli alsaští a moselští vojáci rovněž nuceni bojovat na straně nepřítelů.

Několik vojáků násilně inkorporovaných do jednotek SS se podílelo také na vypálení a masakru obyvatel francouzské obce Oradour sur Glane v regionu Limousin ve střední Francii v červnu roku 1944. Jejich podíl na tomto masakru, který se stal symbolem francouzského utrpení během druhé světové války, vyvolal během soudního procesu s viníky této tragédie v Bordeaux roku 1953 národní krizi, pro kterou se vžil pojem „aféra Oradour“.² Jde o politickou a právní aféru pokračující ve sporu dvou stran obhajujících vlastní pojetí spravedlnosti.

Aféra Oradour je autory, zabývajícími se masakrem v Oradour sur Glane a procesem v Bordeaux, nejčastěji označována jako spor dvou regionů, nebo spor dvou provincií.³ Této definice se bude práce držet, pracovat bude tedy s regiony jako s jednotkami obhajujícími zájmy svých obyvatel. Proti sobě se postavilo Alsasko, bránící „malgré-nous“ pocházející z jeho departementů, a Limousin, hájící zájmy obětí oradourského masakru. Zejména kvůli této aféře se obyvatelé Alsaska cítili osamoceni a nepochopeni ve svém utrpení prožitém během druhé světové války. Vzrostly zde rovněž separatistické tendence. Problém zasáhl národní soudržnost Francie a politická reprezentace na něj byla nucena reagovat a zabránit možnému zhroucení národní jednoty. V analýze aféry Oradour se sice práce zaměří na postoj dvou zainteresovaných regionů a jejich lokálních aktérů, ovšem postoje a zásadní rozhodnutí francouzského prezidenta či vlády budou vždy zmíněny uvnitř jednotlivých kapitol týkajících se regionů.

---

¹ Sousloví „malgré-nous“ je různými autory psáno různým způsobem. V práci bude použit způsob Sarah Farmer s malými písmeny a v uvozovkách. Za „malgré-nous“ jsou označováni alsaští a moselští vojáci násilně inkorporováni do německých vojenských sil během první či druhé světové války. Celkem se jedná přibližně o 160 000 mužů.

² *L'affaire d'Oradour*. Pojem převzatý od Jeana-Laurenta Vonaua či Sarah Farmer označuje aféru, která vznikla během procesu v Bordeaux, tedy spor mezi dvěma regiony počínající rokem 1953.

³ Sarah Farmer, Guillaume Javerliat či Jean-Laurent Vonau.

Po krizi během procesu v Bordeaux v roce 1953 aféra Oradour pokračovala, i když se v ní nadále neangažovaly celé regiony. Za událost, během které došlo k usmíření obou nepřátelých stran, je ve francouzském tisku považováno 60. výročí masakru v Oradour sur Glane v roce 2004.

K tématu masakru v Oradour sur Glane a procesu v Bordeaux existuje množství převážně francouzsky psané literatury. Práce se bude opírat hlavně o dvě díla autorů ze nepřátelých regionů – Alsaska a Limousinu a o knihu americké historičky, jejíž pohled lze považovat za nezaujatý.

Sarah Farmerová je autorkou několika analýz týkajících se Oradour sur Glane a je ostatními historiky, zabývajícími se masakrem, považována za jednu z největších odbornic na daný problém. Americká historička mimo jiné vedla na toto téma v devadesátých letech rozhovory s pozůstalými a s posledními pamětníky masakru. V knize *Oradour, 10 juin 1944: arrêt sur mémoire* popisuje samotný masakr v Oradouru, události několika následujících dní, mapuje proces v Bordeaux a aféru jím vyvolanou a poslední kapitolu věnuje obyvatelům Oradouru a politickému životu ve městě po masakru.⁴ Studie se zaměřuje na to, jaké místo má tato událost v paměti francouzského národa, a snaží se odpovědět na otázku, proč si politici vybrali město Oradour jako národní symbol. Práce z této knihy čerpá nejvíce.

Další z výchozích publikací je kniha alsaského historika, právníka a profesora Jeana-Laurenta Vonau *Le procès de Bordeaux: les Malgré-Nous et le drame d'Oradour*.⁵ Vonauova práce se snaží zmapovat celý proces v Bordeaux s důrazem na jeho právní stránku. Tato kniha je využita hlavně k vyličení procesu v Bordeaux a následné krize roku 1953, obsahuje několik kapitol týkajících se alsasko-limousinských rozporů, limousinského postoje k dramatu násilně inkorporovaných vojáků a alsaského utrpení během druhé světové války. Vzhledem ke své angažovanosti v aféře se Vonau ve své práci přiklání spíše na stranu Alsaska.

Podrobným rozbořením procesu v Bordeaux je rovněž práce Limogeského univerzitního profesora Guillaumea Javerliata *Bordeaux 1953: le deuxième drame d'Oradour: entre histoire, mémoire et politique*.⁶ Jejím hlavním výzkumným zájmem je názor společnosti v Limousinu a v Alsasku na tento proces, popisuje události v těchto regionech během konání procesu a po něm. Javerliat pro svou práci čerpal převážně z celostátního, alsaského a

⁴ Sarah Farmer, *Oradour: 10 juin 1944, arrêt sur mémoire* (Paris: Perrin, 2004).

⁵ Jean-Laurent Vonau, *Le procès de Bordeaux: les Malgré-Nous et le drame d'Oradour* (Strasbourg: Ed. du Rhin, 2003).

⁶ Guillaume Javerliat, *Bordeaux 1953: le deuxième drame d'Oradour: entre histoire, mémoire et politique* (Limoges: Pulim, 2009).

bordeauxského tisku z roku 1953. Hlavní přínos jeho knihy spočívá v analýze mediálního pokrytí aféry. Je patrné, že autor sympatizuje s oradourskými pozůstalými.

Mezi další zdroje práce patří např. *Petite histoire d'Oradour sur Glane, de la préhistoire à nos jours, la tragédie 10 juin 1944, le procès de Bordeaux, le procès de Berlin* lokálního historika a profesora Alberta Hivernauda, který se v 70. letech zabýval mimo jiné dějinami departementu Haut-Vienne.⁷ Hlavní část této knihy je rozdělena na tři kapitoly – Tragédie 10. června 1944, Proces v Bordeaux a Proces v Berlíně. Autor v popisu daného problému postupuje chronologicky a podrobně líčí události bez toho, aby se pouštěl do jejich hodnocení nebo kritiky.

Další knihou, která je v práci použita, je dílo historika a novináře Henriho Demaye a jeho spoluautorů *Oradour, soixante ans après: La mémoire face à l'outrage*, zabývající se oradourskou pamětí.⁸ Kniha byla vydána k 60. výročí masakru. Obsahuje výpovědi o oradourském masakru od pozůstalých, žurnalistů a od lidí, kteří tragédii přežili, a přináší tak pohled na událost s odstupem šedesáti let. Využity jsou také další knihy zabývající se problematikou Oradouru a procesu v Bordeaux, jako například *Oradour: l'extermination* Bernarda Fischbacha a *Oradour, la politique et la justice* Jeana-Jacquese Fouchého.⁹

Dále práce vychází např. z bulletinu Asociace utečenců a násilně inkorporovaných z Haut-Rhin (*Bulletin de liaison*), z kterého čerpá pohled na aféru Oradour od organizace zastupující „malgré-nous“. Článek Jeana-Jacquese Fouchého *Le Centre de la Mémoire d'Oradour* je důležitým zdrojem zejména pro kapitolu, pojednávající o Oradourském pamětním centru.¹⁰ Práce čerpá také z článků dostupných na internetových stránkách vojáků násilně inkorporovaných do německé armády www.malgre-nous.eu a z oficiálních stránek oradourského pamětního centra www.oradour.org.¹¹ Poslední kapitola zabývající se 60. výročím oradourského masakru se opírá převážně o francouzský tisk, zejména pak o zprávy *Agence France Presse* (AFP) z června roku 2004.

⁷ Albert Hivernaud, *Petite histoire d'Oradour-sur-Glane, de la préhistoire à nos jours la tragédie 10 juin 1944, le procès de Bordeaux le procès de Berlin* (Limoges: A. Bontemps, 1983).

⁸ Henri Demay, Pierre Louty a Albert Valade, *Oradour, soixante ans après: La mémoire face à l'outrage* (Neuvic-Entier: Editions de la Veytizou, 2004).

⁹ Bernard Fischbach, *Oradour: l'extermination* (Strasbourg: Hirlé, 2005); Jean-Jacques Fouché, *Oradour, la politique et la justice* (Saint-Paul: Lucien Souny, 2004).

¹⁰ Jean-Jacques Fouché, „Le Centre de la Mémoire d'Oradour“, *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, č. 73 (leden/březen 2002): 128, www.cairn.info/revue-vingtieme-siecle-revue-d-histoire-2002-1-page-125.htm (staženo 10. 2. 2011).

¹¹ L'incorporation de force dans l'armée allemande, www.malgre-nous.eu (staženo 21. 3. 2011); Oficiální stránky Le Centre de la Mémoire d'Oradour sur Glane, www.oradour.org (staženo 26. 4. 2011).

Struktura práce je rozdělena do tří částí. První kapitola se věnuje úvodu do problematiky aféry Oradour, která vychází z vyvraždění francouzské obce Oradour sur Glane během druhé světové války. Její první část popisuje události, které se odehrály v Oradour sur Glane 10. června 1944. Toho dne byla obec srovnána se zemí jednotkami divize SS *Das Reich* a zavražděno zde bylo 642 lidí. Členy divize bylo i 13 násilně inkorporovaných vojáků z Alsaska, „malgré-nous“. S nimi a s dalšími německými členy divize byl posléze veden v Bordeaux v roce 1953 soudní proces, kterému se věnuje druhá část první kapitoly. Popisuje okolnosti procesu v Bordeaux a následnou amnestii udělenou „malgré-nous“ francouzskou vládou.

Druhá kapitola se zabývá vznikem sporu mezi dvěma regiony, tedy samotnou aférou Oradour. Její první část je rozdělena na dvě podkapitoly, z nichž každá je věnována postoji jednoho regionu. Podkapitoly se věnují jednotlivým aktérům sporu, tedy asociacím bránícím zájmy „malgré-nous“ a oradourských obětí, jejich reakcím na rozsudek procesu v Bordeaux a následnou amnestii a mobilizacím obyvatel obou regionů vyjadřujících nespokojenost s průběhem událostí. Na závěr jsou poznatky z obou podkapitol porovnány. Druhá část druhé kapitoly rozebírá první milník ve sporu mezi regiony, a sice otevření pamětního centra v Oradour sur Glane v roce 1999, jehož inauguraci provázely nesouhlasné reakce ze strany asociace sdružující přátele „malgré-nous“.

Třetí a poslední kapitola se zabývá 60. výročím masakru v Oradour sur Glane. Analyzuje pamětní ceremonii v Oradouru 10. června 2004 se zaměřením na účast státních a hlavně alsaských politických a církevních představitelů. Pamětní ceremonie probíhala v duchu smíření obou stran sporu. Tato kapitola se pokouší potvrdit, či vyvrátit, zdali se obě strany skutečně usmířily, a to s ohledem na reakce obyvatel Limousinu na průběh pamětní ceremonie a na prohlášení oficiálních představitelů obou regionů během události. V poslední části kapitoly jsou předchozí závěry potvrzeny dalšími důkazy.

První část práce analyzuje na základě sekundární literatury masakr v Oradour sur Glane, proces v Bordeaux a průběh aféry v roce 1953. Srovnává informace o daných problémech z různých zdrojů, aby byl vytvořen co nejpřesnější přehled událostí, v případě průběhu aféry oprostěný od osobní zainteresovanosti jednotlivých autorů používané literatury. Na závěr daného úseku srovnává jednotlivé údaje o průběhu aféry v roce 1953 v obou regionech a snaží se o jejich co nejvýstižnější komparaci. Další část analyzuje nejdůležitější milníky aféry na přelomu století a následně pracuje s články v dobovém francouzském tisku, na jejichž základě se pokouší o analýzu mediální roviny průběhu 60. výročí masakru. Pomocí

novinových článků a dalších zdrojů se snaží o kritický pohled na dané výročí a zároveň o analýzu konce sporu mezi lokálními aktéry z obou regionů. Jako pomocná kritéria ukončení aféry si stanovuje emocionální reakce obyvatel Alsaska a Limousinu a prohlášení lidí zainteresovaných do sporu na obou stranách.

Práce si klade za cíl analyzovat vznik a průběh aféry Oradour, nastínit její nejdůležitější milníky a porovnat postoje, reakce a míru mobilizace proti „bezpráví“ v obou regionech. Snaží se stanovit hlavní aktéry působící na obou stranách sporu a určit jejich podíl na průběhu aféry. Zároveň se pokouší odpovědět na otázku, zdali je opravdu možné považovat rok 2004 za konec aféry Oradour, či jestli bylo „definitivní usmíření“ obou stran, o kterém hovoří někteří historici a novináři, pouze politickým gestem. Dílčí hypotézou studie je tvrzení, že i přes snahu politických představitelů během 60. výročí spor pokračoval na občanské a asociativní úrovni, mezi oradourskými pozůstalými a obyvateli města a obhájci alsaských „malgré-nous“.

2 Masakr v Oradour sur Glane a proces v Bordeaux

2.1 Masakr v Oradour sur Glane

2.1.1 Obec během druhé světové války

Oradour sur Glane¹² se nachází ve francouzském regionu Limousin, přibližně dvacet kilometrů na severozápad od města Limoges. V červnu 1944 byl Oradour prosperujícím zemědělským městysem. Žilo zde přibližně 330 obyvatel, hlavně řemeslníků a obchodníků, a na samotách v okolí dalších přibližně 1 500 lidí.¹³

Během druhé světové války nebyl Oradour, stejně jako celý limousinský region, příliš postižený německou okupací. Uniformovaní vojáci se v ulicích téměř nenacházeli. Jediným kontaktem téměř izolovaného regionu s válečným děním byl příchod žen a dětí z nejvíce postižených regionů na severovýchodě Francie. Do Oradouru tak během války přišlo přibližně 400 lidí ze Schiltigheimu, předměstí Štrasburku. Soužití Alsanů a Limousanů bylo podle zpráv Červeného kříže v mnoha případech komplikované. Hlavním důvodem tohoto neporozumění byl odlišný dialekt Alsanů a jejich jiné náboženství. Katoličtí Alsané totiž přišli do převážně sekularizovaného regionu.¹⁴ Vytvořil se tak nepříznivý pohled obyvatel Limousinu na Alsanany, který přispěl k nepřátelskému postoji k celému regionu po oradourském masakru.

2.1.2 Masakr v Oradouru v sobotu 10. června 1944

Sobota 10. června 1944, kdy došlo k vyvraždění obyvatel města a jeho srovnání se zemí, začala pro lidi v Oradouru jako běžný den. Zcela nečekaně byla obec v odpoledních hodinách obklíčena přibližně 120 vojáky z divize SS *Das Reich*, která byla do regionu poslána několik dní předtím, aby bojovala proti odboji.¹⁵

Tři skupiny vojáků začaly po příjezdu do Oradouru násilně shromažďovat obyvatele z okrajů města a z okolních polí a farem do jeho středu. Většina obyvatel jejich příchod

¹² V následujícím textu bude používán pouze zkrácený název Oradour na místo celého názvu obce Oradour sur Glane.

¹³ Podle informace z roku 1936. Farmer, „Oradour“, 22.

¹⁴ Ibid., 23-25.

¹⁵ Masakr obyvatel Oradouru a jeho následné vypálení provedli němečtí vojáci z jednotky SS, ze 3. roty prvního praporu pluku *Der Führer* divize *Das Reich* generála Lammerdinga. Velitelem 3. roty byl kapitán Kahn. V divizi bylo 40 „malgré-nous“, z nichž 13 bylo přímo zapojeno do masakru. Tato divize vznikla v roce 1941 v regionu Wissenbourg. V únoru 1944 byla její větší část převelena do Francie do oblasti Bordeaux. S vyložením v Normandii se divize začala přesouvat na nově vzniklou frontu, kde utrpěla velké ztráty, s frontou se přesouvala směrem na východ a při kapitulaci Německa se nacházela v Rakousku, Maďarsku a Československu. Hivernaud, „Petite histoire“, 52; Farmer, „Oradour“, 28.

považovala za rutinní kontrolní akci, jen několik mladých mužů, kteří měli být posláni do Německa na povinnou práci, byli uprchlími válečnými vězni nebo komunistickými aktivisty, se poschovávalo nebo uprchlo. Všichni obyvatelé Oradouru byli shromážděni na největší otevřený prostor v obci ke kontrole identity. Na tržiště jednotky odvedly rovněž všechny děti, které byly zrovna ve školách.¹⁶ Poté němečtí vojáci oddělili od mužů ženy a děti, které odvedli do kostela, kde je zavřeli.

Německý důstojník se posléze obrátil ke shromážděným 250 mužům, aby jim oznámil, že se německá armáda doslechla o tom, že jsou v Oradouru schovány zbraně a munice. Na signál velitele vojáci rozdělili muže do šesti skupinek po 30 až 70 a odvedli je na okraj vesnice do stodol a garáží, nejrozlehlejších, které našli. Podle výpovědí přeživších mužů nebyli nervózní, věděli, že nařčení, která proti nim vojáci vyslovili, nejsou pravdivá. Věřili, že je to jen otázka času, než je propustí.¹⁷

Do jedné ze stodol bylo zahrnuto 62 mužů, z nichž 6 mladíků ve věku 18 až 22 let střelbu přežilo.¹⁸ Proto se dochovaly podrobnosti o tom, co se na tomto místě odehrálo. Jeden z nich vypověděl, že muži ve stodole znervózněli, když vojáci dopravili dovnitř kulomet. Po krátkém čekání se ozval výstřel kapitána Otto Kahna z hlavní ulice jako signál pro zahájení střelby proti mužům seřazeným ve stodolách. Poté vojáci pokryli jejich těla slámou a stodolu zapálili. Šest mladých mužů zůstalo ukrytých pod mrtvými těly ostatních, než uprchli a podařilo se jim skrýt se v polích. Ve skrýši zůstali až do večera, kdy celé město Oradour zachvátily plameny. Požár založily jednotky SS pozdě odpoledne v celé obci, systematicky zapalovaly dům za domem a pomáhaly si hořlavými materiály. Nezapálily ovšem všechno, z obchodů vynášely maso, alkohol, kola atd. V půl osmé večer již hořelo celé město.¹⁹

Během masakru mužů byly ženy a děti zavřeny v kostele. Poté vešli dovnitř dva vojáci a položili na oltář bednu, která po zavření dveří kostela explodovala. Exploze vyvolala paniku, během které byly dveře znovu otevřeny a vojáci dovnitř začali střílet kulometem. Poté kostel zapálili.²⁰

Jednotka opustila Oradour ještě ten den večer. Do vyhořelého města se vrátila v pondělí 12. června ráno skupina vojáků z Limoges a začala pohřbívat mrtvé do hromadných

¹⁶ Celkem 191 dětí z širokého okolí bylo ten den odpoledne ve škole kvůli ohlášené lékařské prohlídce. Hivernaud, „Petite histoire“, 42.

¹⁷ Ibid., 42-45.

¹⁸ Marcel Darthout, Yves Roby, Robert Hébras, Robert Borie, Clément Broussadier a Pierre-Henri Poutaraud, který byl zastřelen během útěku do úkrytu. Farmer, „Oradour“, 200.

¹⁹ Hivernaud, „Petite histoire“, 49.

²⁰ Farmer, „Oradour“, 31.

hrobů poblíž kostela. Další těla navršila do sklepů a zakryla troskami. Po několika hodinách město opustila.²¹

Během masakru v Oradouru bylo zabito 642 lidí,²² z toho 393 obyvatel Oradouru a 57 uprchlíků z Alsaska a Mosely.²³ Zemřelo 190 mužů, 245 žen a 207 dětí.²⁴

Existuje několik teorií, které se snaží osvětlit důvod, proč si jednotka SS vybrala za cíl svého útoku právě Oradour sur Glane, například záměna s Oradour sur Vayres, nedalekým centrem francouzských partyzánů. Během následujícího procesu v Bordeaux hledali vyšetřující na tuto otázku odpověď, ale obžalovaní vojáci ji poskytnout nedokázali. Odpovědní velitelé byli buď mrtví, nebo nepřítomní. Podle většiny zdrojů jednotky SS žádný zvláštní důvod vybrat si právě toto místo neměly, jejich hlavním cílem bylo zasadit ránu francouzskému odboji, a právě Oradour jim stál v cestě z východu směrem na frontu v Normandii. Bylo to malé město, které se dalo snadno obklíčit, a jeho obyvatelé měli k německým jednotkám důvěru, protože se ničím neprovinili (obec nebyla na seznamech Gestapa jako podezřelá ani nespolupracovala s odbojem), nedal se tu tedy očekávat žádný odpor. Protože masakr v Oradouru pravděpodobně nebyl přímým zásahem proti partyzánskému odboji a jeho jediným cílem bylo zastrasování, stal se symbolem nacistického vojenského barbarství.²⁵

2.1.3 Reakce režimu ve Vichy a francouzského odboje

Drama, které se v Oradouru odehrálo, vyvolalo téměř jednotnou reakci: pohoršení, nevoli, protesty a manifestace a církevní i civilní ceremonie na památku zabitých, kterým se okupační síly bez úspěchu pokoušely zabránit.

Prefekt regionu Limoges Marc-Paul Freund-Valade čtyři dny po masakru poslal zprávu vládě ve Vichy, ve které ji informoval o událostech v Oradouru a kterou protestoval proti jednání okupační moci. Dne 21. června byla v limogeské katedrále za přítomnosti regionálního prefekta odsloužena katolická mše za mrtvé, v Limoges byl vyhlášen den smutku a proběhla manifestace na protest proti německému barbarství.²⁶

²¹ Ibid., 33.

²² Číslo uvedené jako oficiální civilním soudem v Rochechouartu dne 28. května 1946. Fouché, „Oradour, la politique et la justice“, 22-23.

²³ Jean Koenig, „La tragédie d'Oradour-sur-Glane“, *Bulletin de liaison*, č. 216 (2005): 31.

²⁴ Hivernaud, „Petite histoire“, 48; Demay, „Oradour“, 48. Počty obětí se v různých zdrojích liší, například podle Fouché, „Oradour“ zemřelo v Oradouru 161 mužů, 221 žen od 21 let a 260 dětí do 14 let.

²⁵ Hivernaud, „Petite histoire“, 60; Demay, „Oradour“, 132-33.

²⁶ Farmer, „Oradour“, 36-37.

Německé autority a představitelé režimu ve Vichy se snažili omezit dostupnost informací o masakru, který označili za legitimní obranu proti sídlu partyzánů.²⁷ Pouze maršál Philippe Pétain se pokusil protestovat proti represáliím v dopise Adolfu Hitlerovi a zároveň prostřednictvím svého zástupce vyjádřil soustrast s krutým jednáním proti obyvatelům Oradouru. Francouzské odbojové hnutí (*Résistance*) přirozeně použilo Oradourský masakr jako záminku k útokům na režim, v červenci o události informovaly všechny odbojáři vydávané noviny.²⁸

Až 14. června se do Oradouru dostaly první záchranné síly z Regionální služby pasivní obrany (*Services départementaux de la défense passive*), Červeného kříže a Národní obrany, které začaly s exhumováním těl narychlo pohřbených Němci.²⁹ Těla byla transportována na hřbitov, kde byla znovu pohřbena. Z Limoges byla další den vypravena speciální tramvaj (ze správního města regionu vedla až do Oradouru pravidelná tramvajová linka) s lékaři, záchranáři a členy Červeného kříže.³⁰

2.2 Proces v Bordeaux

Veřejnost požadovala ihned po události, aby byli vojáci odpovědní za masakr v Oradouru nalezeni a postaveni před soud. Žádný proces ovšem nemohl být zahájen za přítomnosti německých vojsk na francouzském území. I po skončení války šlo vyšetřování pomalu a identifikace viníků byla pracná. Úřady, zabývající se válečnými zločiny, měly spoustu práce a vojáci, podílející se na masakru, byli také obžalováni z dalších válečných zločinů.

Od roku 1946 proběhlo několik soudních líčení a projednání, než byl v lednu 1953, téměř 9 let po masakru, otevřen v Bordeaux proces „Aféra Kahn a ostatní, obžalovaní za masakr v Oradouru“ (*L’Affaire Kahn et autres, accusés du massacre d’Oradour*), žurnalisty označován jako „proces Oradour“. Konal se od 12. ledna do 13. února 1953 a vojenský tribunál byl složen ze šesti představitelů *Résistance*. Předsedal mu soudce Nussy Saint-Saëns.³¹

²⁷ Demay, „Oradour“, 105.

²⁸ *Libération, Résistance, La Marseillaise, Les Lettres françaises – édition spéciale* atd. Farmer, „Oradour“, 37-40.

²⁹ Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 23.

³⁰ Farmer, „Oradour“, 35.

³¹ Proces v Bordeaux se odehrával před vojenským tribunálem, což příkazoval zákon o kolektivní odpovědnosti z roku 1948, viz dále. *Ibid.*, 134-40.

2.2.1 Okolnosti procesu v Bordeaux

Na seznamu obžalovaných bylo 65 členů divize *Das Reich*, z nichž 44 bylo na útěku, odpykávalo si tresty vězení za jiné válečné zločiny, či bylo od procesu osvobozeno ze zdravotních důvodů.³² Z obžalovaných se tedy dostavilo k soudu pouze 21 lidí, 7 Němců a 14 Alsasanů. Jeden z obžalovaných Alsasanů vstoupil do SS jako dobrovolník a 13 z nich mělo status „malgré-nous“. „Malgré-nous“ obžalovaní v procesu v Bordeaux byli naverbováni do německých jednotek na konci roku 1943 a na začátku roku 1944 a většina z nich byla v roce 1944 mladší 18 let. Jejich mladý věk se stal jedním z argumentů obhajoby.³³

Obžalovaní byli před soud postaveni díky „zákonu Oradour“ (*loi Oradour*).³⁴ Jedná se o retroaktivní zákon z 15. září 1948 o kolektivní odpovědnosti (*responsabilité collective*) za válečné zločiny pro všechny, kteří byli součástí vojenské skupiny, jež spáchala válečný zločin, tedy i pro francouzské občany nemající status zahraničních agentů nebo válečných nepřátel.³⁵ Zákon vzešel z pera komunistické strany na žádost politických zástupců Limousinu a zasadili se o něj hlavně prezident Vincent Auriol s ministrem pověřeným válečnými veterány Françoisem Mitterandem. Oba muže o „spravedlnost“ požádali představitelé města během výroční ceremonie v Oradouru v roce 1947.³⁶ Do té doby totiž nebylo možné soudit za válečné zločiny Francouze a až tento zákon umožnil postavit před soud i Alsasany. Jejich jedinou nadějí, aby na ně nemohl být tento zákon uplatněn, bylo prokázat, že byli naverbováni do SS násilím. V daném zákoně totiž stojí: „jsou odpovědní, pokud nedokážou, že byli naverbováni proti své vůli, nebo že nespolupracovali“,³⁷ což ovšem obvinění „malgré-nous“ dokázat nemohli. Zákon o kolektivní odpovědnosti se těšil přízni veřejného mínění ve Francii, o čemž svědčí i jeho jednomyslné schválení Národním shromážděním.³⁸

Žádný z vojáků postavených před vojenský tribunál v Bordeaux neměl v průběhu masakru rozhodovací pravomoc, zatímco vojáci, označení za opravdové viníky, byli nepřítomní, mrtví či nezvěstní.³⁹ Před tribunálem tak stálo víc Francouzů než Němců a

³² Fouché, „Oradour“, 133.

³³ Farmer, „Oradour“, 131

³⁴ Nicolas Mengus, „Le 10 juin 1944, Oradour-sur-Glane et les Malgré-Nous. 65e anniversaire 1944-2009“, L'incorporation de force dans l'armée allemande, http://www.malgre-nous.eu/spip.php?page=imprimer_article&id_article=1212 (staženo 21. 3. 2011); Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 198.

³⁵ Farmer, „Oradour“, 133-4.

³⁶ Ibid., 132-3.

³⁷ Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 133.

³⁸ Farmer, „Oradour“, 133.

³⁹ Podle nalezených dokumentů a zpráv vše nasvědčovalo tomu, že za rozkaz ke zničení Oradouru byl odpovědný generál Von Brodowski. Ten byl ovšem při útěku z válečného vězení zastřelen. Dále vina spadala na generála Lammerdinga, žijícího v Dusseldorfu v britské zóně, jehož autority odmítly vydat, a kapitána Kahna, který zmizel i se svou rodinou. Major Otto Dickman a mnozí další odpovědní velitelé divize *Das Reich* zahynuli

většina z obviněných Alसानů měla status „malgré-nous“, čímž podle svých tvrzení nebyli viníky, ale sami oběťmi válečného zločinu. Podle vlastních výpovědí nemohli neuposlechnout rozkazu, protože by tím ohrozili svůj život a životy svých rodin. Dokonce někteří z nich dezertovali během bojů v Normandii ke Kanadánům a jeden z nich obdržel vyznamenání Válečný kříž (*La Croix de guerre*) v květnu 1940, což lze považovat za důkazy jejich francouzského patriotismu.⁴⁰

Proces v Bordeaux byl tedy podle svých kritiků veden proti neodpovědným a v převážné většině násilně inkorporovaným vojákům, což lze považovat za jeden z jeho největších rozporů. Další jeho kritika se týkala obvinění „malgré-nous“, protože podle Francouzského vojenského zákona (*Code militaire français*) nemůže být podřízený souzen za provedení rozkazu, který mu dal jeho nadřízený.⁴¹ Většinu politických stran ve Francii tedy tento proces na základě výše zmíněných rozporů rozdělil v názoru na spravedlnost odsouzení Alसानů. Proces byl značně sledovaný francouzským tiskem, jak národním, tak především limousinským a alsaským.

Za hlavní důsledek procesu lze považovat vzrůst konfliktu mezi dvěma stranami, obhájci „malgré-nous“ a zastánci práv oradourských obětí. Vznikl tak spor mezi regiony reprezentujícími obě strany, Alsaskem a Limousinem.

2.2.2 Verdikt a politická reakce na něj: udělení amnestie

Verdikt nad německými a alsaskými vojáky byl vynesena v Bordeaux 13. února 1953 brzy ráno. Obžalovaní „malgré-nous“ měli podle soudu na své straně polehčující okolnosti: násilnou inkorporaci a jejich mladý věk. Ale naopak jako Francouzi zabíjeli své spoluobčany, což bylo považováno za pohoršující okolnost, na rozdíl od německých vojáků, kteří bili své nepřátele.⁴²

Jediný Alसान, který nastoupil do jednotek SS jako dobrovolník, Georges-René Boss, byl odsouzen k trestu smrti, devět dalších Alसानů k nuceným pracím a tři k trestu odnětí svobody v maximální délce osmi let. Ze sedmi přítomných Němců byl jediný poddůstojník, seržant Lenz, odsouzen k smrti, čtyři byli odsouzeni k trestům nucených prací od deseti do dvanácti let, jeden na deset let vězení a jeden byl osvobozen, protože se nepodařilo prokázat

---

na frontě v Normandii. Ibid., 127. V roce 1983 byl v Západním Berlíně veden soudní proces proti podporučíkovi Heinzovi Barthovi, který se podílel na masakru v Oradouru jako jeden z hlavních popravčích. Barth byl odsouzen k doživotnímu vězení za válečný zločin. Hivernaud, „Petite histoire“, 76.

⁴⁰ Farmer, „Oradour“, 140–1.

⁴¹ Hivernaud, „Petite histoire“, 62.

⁴² Douglas Hawes, *Oradour, Le verdict final* (Paris: Le Seuil, 2009), 261-70.

jeho přítomnost v Oradouru v inkriminovaný den. Dalších 42 Němců, mezi nimi i kapitán Kahn, bylo v nepřítomnosti odsouzeno k smrti, kromě jednoho omilostněného.⁴³

Oba přítomní odsouzení na smrt, Němec Lenz a Alsasan Boos, byli v letech 1957 a 1959 z iniciativy prezidenta Auriola propuštěni.⁴⁴

Rozsudek vyvolal na všech zainteresovaných stranách protesty, kterým se tato práce bude věnovat v dalších kapitolách. Manifestace po rozsudku byly převážně demonstrací rozdílných postojů dvou provincií. Limousané a s nimi velká většina země považovala udělené tresty za nedostatečné a ani Alsasané nesouhlasili s verdiktem. Celý region se začal bouřit na obranu svých obyvatel, „nespravedlivě odsouzených“ v Bordeaux.

Vláda proto hned 17. února akceptovala návrh na udělení milosti pro odsouzené „malgré-nous“, který podal předseda vlády René Mayer na popud alsaských nekomunistických poslanců. Francouzská vláda se tak postavila na stranu Alsaska, regionu ekonomicky mnohem důležitějšího (hrubý domácí produkt Alsaska na osobu je jeden z nejvyšších ve Francii, kdežto Limousin se v žebříčku pohybuje okolo 20. místa)⁴⁵ a populačně početnějšího než Limousin, a udělení amnestie brala jako způsob, jak uklidnit alsaské nepokoje. Zároveň se zákonem o amnestii snažila utlumit autonomistické tendence, které v Alsasku během procesu vzrostly.⁴⁶ Naopak v očích Limousanů byla amnestie ve jménu národní soudržnosti odhlasovaná v jejich neprospěch.⁴⁷

Národní shromáždění schválilo milost 19. února 324 hlasy proti 216 hlasům (proti zákonu hlasovali hlavně poslanci komunistické strany, většina socialistů a třetina radikálů).⁴⁸ Následujícího dne tak byl vydán zákon č. 51-112, udílející milost Francouzům násilně inkorporovaným do nepřátelských vojenských sil.⁴⁹ Vzápětí 13 odsouzených „malgré-nous“ diskrétně opustilo vězení v Bordeaux.

3 Střet dvou provincií v roce 1953: počátek aféry Oradour

Jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, nepochopení mezi některými obyvateli Limousinu a Alsaska má počátek v období druhé světové války. Noví obyvatelé

⁴³ Hivernaud, „Petite histoire“, 71.

⁴⁴ Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 192.

⁴⁵ „Produit intérieur brut en 2008 et 2009: comparaisons régionales“, Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE), http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=99&ref_id=t_2601R (staženo 27. 4. 2011).

⁴⁶ Henri Rousso, *Le syndrome de Vichy* (Paris: Seuil, 1987), 69.

⁴⁷ Farmer, „Oradour“, 153.

⁴⁸ Rousso, „Le syndrome de Vichy“, 69.

⁴⁹ Hivernaud, „Petite histoire“, 72.

Limousinu, pocházející z Alsaska, mluvili německy a jejich kultura byla velmi odlišná. Tato odlišnost se zapsala do paměti obyvatel a zvětšila tak nepochopení přecházející po válce do sporu obou regionů.⁵⁰ Jazyková odlišnost Alsanů se projevila také během soudního procesu, kde obžalovaní „malgré-nous“ nemluvili spisovnou francouzštinou, ale špatně srozumitelným dialektem. To svědci pocházející z Oradouru nedokázali pochopit, protože pro ně byly germanizace a situace v Alsasku během druhé světové války neznámé.⁵¹

Proces v Bordeaux ještě „přidal oleje do ohně“ nedorozumění mezi regiony a vyvolal tak mezi nimi konflikt. Oradour se stal hned po válce symbolem válečného utrpení a symbolem francouzské soudržnosti proti nacistům a na Alsanany hleděli jeho obyvatelé jako na „kolaboranty s nacisty“. Naopak Alsasko bylo podle svého názoru obětí druhé světové války a zároveň tribunálu v Bordeaux, který ho odsoudil za válečný zločin. Přitom válečný zločin byl podle Alsanů spáchán právě na nich formou násilných inkorporací.⁵²

Oba regiony nedokázaly vzájemně pochopit svou minulost a rozsah újmy, které se jim během druhé světové války dostalo a která byla ještě umocněna během soudního procesu. Vznikla tak aféra Oradour, která je střetem dvou rozdílných představ, dvou výkladů druhé světové války a dvou názorů na spravedlnost. Do tohoto sporu se zapojilo také francouzské veřejné mínění a reagovali na něj i francouzští státní představitelé.

3.1 Limousin a Oradour sur Glane

Hlavní snahou obyvatel Oradouru a lokálních politických zástupců bylo docílit takové spravedlnosti, kterou oni sami za spravedlivou považovali. Té se pozůstalým po masakru mělo dostat během procesu v Bordeaux. Političtí představitelé v Oradouru a v celém Limousinu byli solidární s požadavky pozůstalých a jejich rodin a podpora vycházela i od obyvatel celého regionu. Je tedy možné uvažovat o Limousinu jako o jednotném celku stojícím za zájmy oradourských pozůstalých a prosazujícím jejich názory a požadavky. O masové podpoře lze ovšem hovořit pouze v departementu Haut-Vienne a v Oradouru.⁵³

Limousin je regionem tradičně podporujícím levici. Specifickou roli měla v aféře komunistická strana, která byla od druhé světové války v Oradouru u moci. Komunistická strana sice podporovala zájmy oradourských pozůstalých a snažila se za ně bojovat svými prostředky, ale také se pokusila využít národní symbol Oradouru pro své politické cíle, což ji dostávalo do sporu s pozůstalými, kteří odmítali jakékoliv politizování svého utrpení.

⁵⁰ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 214.

⁵¹ „Le Procès de Bordeaux. Oradour. Notre dossier special, cinquante ans après.“ *La petite lanterne*, č. 104 (2002): 15.

⁵² Farmer, „Oradour“, 130-1.

⁵³ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 199-201.

Preferovali spíš tiché vzpomínkové akce. Komunisté organizovali vlastní pamětní ceremonie, které často přerostly v politickou manifestaci (například proti znovuvybrojení Západního Německa v roce 1950 s účastí až 3 000 lidí),⁵⁴ docházelo i ke srážkám s ostatními obyvateli města. Komunistická strana měla v Oradouru velký vliv, což lze vyvodit z jejího volebního úspěchu i z hojné účasti na demonstracích, které pořádala. Zároveň komunistická strana v celé Francii, tedy i v Alsasku, nabádala k protestům proti amnestii.⁵⁵

3.1.1 Vznik organizací pro uchování památky na Oradourský masakr

Záměrem obyvatel Limousinu hned po masakru bylo uchovat vzpomínku na událost, zachovat ruiny vypáleného města a pomoci pozůstalým. K tomuto účelu bylo založeno několik komisí a asociací. Dne 2. října 1944 byla zformována Provizorní komise pro zachování ruin a vytvoření svatyně v Oradour sur Glane (*Comité provisoire pour le sauvetage des ruines et la création d'un sanctuaire à Oradour-sur-Glane*), jíž předsedal starosta Oradouru. Vznikla rovněž Oficiální upomínková komise (*Comité officiel du souvenir*)⁵⁶ či Asociace poškozených a přeživších z Oradour sur Glane (*L'Association des sinistrés et rescapés d'Oradour-sur-Glane*). Komise a asociace si navzájem konkurovaly, zvláště poté, když nad jednou z nich převzala ochrannou ruku komunistická strana.⁵⁷ Také v Limoges bylo vytvořeno několik dalších organizací na pomoc přeživším, které zakládaly fondy, šířily informace atd.⁵⁸

Dne 11. března 1945 byly první dvě jmenované komise sjednoceny v Národní asociaci rodin obětí z Oradour sur Glane (*L'Association nationale des familles des martyrs d'Oradour-sur-Glane*, všeobecně používanou zkratkou je ANFM) s předsedou Jeanem Brouillaudem. ANFM je dodnes jedinou organizací reprezentující oběti tragédie a jejich rodiny. Jejím úkolem je uchovat vzpomínku na masakr a držet ochrannou ruku nad oradourskou komunitou a historickou památkou ruin města, kterou spravuje stát.⁵⁹

Po procesu v Bordeaux ANFM, někteří gaullisté a socialisté vytvořili unii nestraníků, kterou postavili do opozice proti komunistické straně a vyhráli volby do městské rady v

⁵⁴ Farmer, „Oradour“, 160.

⁵⁵ Ibid., 154, 158-60; Jean-Jacques Fouché, „L'aura des ruines d'Oradour“, *Les cahiers Irice*, č. 7 (leden 2011), www.cairn.info/revue-les-cahiers-irice-2011-1-page-63.htm (staženo 21. 4. 2011).

⁵⁶ Výbor sdružující regionální autority, který měl zastupovat zájmy obětí masakru a jejich rodin, byl vytvořen na podzim roku 1944. Jeho prezidentem se stal podprefekt Guy Pauchou.

⁵⁷ Fouché, „Oradour“, 127.

⁵⁸ Farmer, „Oradour“, 71.

⁵⁹ Fischbach, „Oradour“, 221.

Oradouru. Nová městská rada zakázala jakékoliv politické projevy v ruinách obce.⁶⁰ Starostou se stal předseda ANFM a obhájce reprezentující organizaci v Bordeaux, Jean Brouillaud, čímž se reprezentace města i pozůstalých po masakru sjednotila. Také všechny politické strany v regionu podporovaly pozici ANFM ve smyslu obrany práv a památky oradourských mrtvých proti Alsasku.⁶¹

3.1.2 Reakce ANFM a oradourské městské komunity na proces v Bordeaux

Proces v Bordeaux měl potrestat viníky oradourského masakru a dát zadostiučinění jeho obětem, čehož se jejich jménem snažila docílit ANFM. Asociace si byla jista spravedlivým potrestáním viníků a mírné tresty se u ní neshledaly s pochopením. Následná amnestie odsouzeným vyvolala v Oradouru několik protistátních aktivit. Oradour se cítil být obětován „pro státní zájem“. ANFM nesouhlasila s postojem, že „malgré-nous“ jsou také oběťmi války, negovala pohled na Alsasko jako na trpitele a upozorňovala, že nebyl poskytnut dostatečný důkaz o tom, že obžalovaní byli do SS inkorporováni násilím.⁶²

Na protest proti udělení amnestie ANFM společně s městskou radou v únoru roku 1953 vrátila Válečný kříž, který Oradour obdržel v roce 1947, a Řád čestné legie (*La Croix de la Légion d'honneur*) z roku 1949. Na ruinách města byly vyvěšeny tabule upozorňující na „bezpráví“ spáchané tribunálem. Vzkazy na nich byly určeny poslancům a senátorům, kteří hlasovali pro zákon o kolektivní odpovědnosti z roku 1948 a pro amnestii v únoru 1953. Obsahovaly seznamy jejich jmen.⁶³

Oradour nadále odmítl přijímat státní funkcionáře při výročních ceremoniích, proti čemuž by bylo možné očekávat protest ze strany francouzské vlády. V dostupné literatuře ovšem žádná taková zmínka není. Lze tedy předpokládat, že francouzský stát tuto situaci přešel bez zřetelné reakce. Situace se srovnala až v 70. letech, když reprezentanti města a ANFM pozvali vrchní politické představitele na pietní slavnost.⁶⁴

Ve vstupu do ruin Oradouru byla také vyvěšena tabule se jmény odsouzených „malgré-nous“. Nefigurovalo na ní ovšem žádné německé jméno, ani jméno Boose, dobrovolníka v SS.⁶⁵

⁶⁰ Farmer, „Oradour“, 161.

⁶¹ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 200.

⁶² Fischbach, „Oradour“, 200.

⁶³ Farmer, „Oradour“, 153; Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 190.

⁶⁴ Fouché, „Oradour“, 469-71.

⁶⁵ Zmínka o této tabuli figuruje pouze na internetových stránkách „malgré-nous“. Podle alsaského historika Nicolase Menguse Limousané touto tabulí označili „malgré-nous“ za jediná „monstra“, která byla v Oradouru přítomna. Ve svém článku tento přístup odsuzuje. Mengus, „Le 10 juin 1944“.

Obyvatelé Oradouru také skryli mramorovou desku darovanou vypálenému městu prezidentem Charlesem de Gaullem a základní kámen nové obce položený prezidentem Vincentem Auriolem. Odmítli také pochovávání mrtvých v kostnici zkonstruované vládou. K tomuto účelu nechali postavit novou kostnici.⁶⁶

Oradourský šok a zklamání trvaly dlouho. Konec manifestací a útlum protestních akcí ANFM přišel hlavně z důvodu znechucení oradourských pozůstalých z vývoje událostí. Nešlo o ústup, odmítnutí přijímání státních představitelů pokračovalo.⁶⁷ Tabule se jmény poslanců byly vyvěšeny na tichý protest ve vstupu do vypáleného města až do roku 1965. Odstraněny byly teprve během prezidentské kampaně, protože na nich byla jména prezidentských kandidátů Françoise Mitteranda a Jeana Lecanueta.⁶⁸

3.1.3 Protesty obyvatel regionu Limousin v roce 1953

Oradour s ANFM a regionem Limousin začaly mobilizovat k protestům proti procesu v Bordeaux již v jeho průběhu. Limousin se snažil běh událostí ovlivnit ve prospěch svých obětí pomocí dvou nástrojů, a sice manifestacemi na podporu oradourských obětí a snahou vytvářet tlak na tribunál, aby rozhodl podle jejich spravedlnosti.

Po odhlasování zákona o amnestii byla v Limoges vytvořena nepolitická Departementální akční komise (*Comité départemental de l'action*), ve které se shromáždily desítky lidí, včetně ANFM. Další skupina, reagující na amnestii, byla vytvořena v komunistické straně, se kterou Departementální akční komise odmítla spolupracovat a z výše zmíněných důvodů se ani nechtěla účastnit komunisty organizovaných protestních akcí.⁶⁹

Starostové limousinských měst zahájili 28. února dvoutýdenní administrativní stávkou na protest proti amnestii. Stávka pokračovala do 9. března a byla organizovaná ANFM. Vlajky v regionu byly vyvěšeny na půl žerdi a Limoges vyhlásilo den smutku.⁷⁰

Největší manifestace na vyjádření solidarity s rodinami obětí proběhla 3. února 1953 v Limoges a zúčastnilo se jí 40 000 lidí.⁷¹ Nejintenzivnější protesty přišly po 20. únoru 1953, kdy byl vydán zákon o amnestii. Manifestace v Oradouru a v Limoges byly organizovány jak ANFM, tak komunistickou stranou. Stávky a demonstrace probíhaly následující dva víkendy na území celé Francie, z čehož je patrný příklon francouzské veřejnosti na stranu

⁶⁶ Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 189-90.

⁶⁷ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 205.

⁶⁸ Fouché, „Oradour“, 469-70.

⁶⁹ Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 190.

⁷⁰ Hivernaud, „Petite histoire“, 72.

⁷¹ Farmer, „Oradour“, 146.

oradourských obětí. Například 20. února manifestovaly v Paříži 4 000 lidí nad hrobem neznámého vojáka.⁷²

3.2 Alsasko a „malgré-nous“

V Alsasku⁷³ se proces v Bordeaux dotýkal mnoha lidí, protože násilně inkorporovaných vojáků „malgré-nous“ zde bylo přes 100 000. S připočtením jejich rodin a blízkých se jedná o většinu rodin v regionu.⁷⁴ Mobilizace tedy byla rozsáhlá. Alsané obhajovali neobvyklou situaci Alsaska jako regionu během války a dožadovali se v této otázce i zvláštního zacházení s „malgré-nous“. Alsaská populace je velmi odlišná od ostatních francouzských regionů, což vyvolávalo nepochopení ve zbytku Francie (viz např. manifestace 20. února v Paříži) a ještě více sdužovalo Alsanany. Obhájci „malgré-nous“ (tedy asociace sdužující válečné veterány, novináři, politici a církevní představitelé, kteří byli solidární s veřejným míněním, a s nimi široká veřejnost) brali proces v Bordeaux jako proces vedený „proti celému regionu“.

Alsané byli v aféře Oradour, až na jednu výjimku, jednotní.⁷⁵ Pouze komunistická strana k věci zaujímala zvláštní postoj a k protestům a manifestacím se nepřipojila, naopak obhajovala zájmy oradourských pozůstalých a již od skončení války požadovala trest pro vojáky, kteří se podíleli na masakru.⁷⁶ Jedním z elementů alsaské bouře po procesu v Bordeaux byly tedy také protikomunistické manifestace. Podpora komunistické strany v Alsasku je ovšem tradičně malá.⁷⁷

3.2.1 *L'Association des Évadés et Incorporés de Force du Haut-Rhin*

Hlavním reprezentantem „malgré-nous“ je Asociace utečenců a násilně inkorporovaných z Haut-Rhin (*L'Association des Évadés et Incorporés de Force du Haut-Rhin*, všeobecně používanou zkratkou je ADEIF). Tato asociace vznikla v roce 1945. Sdužuje „malgré-nous“, jejich rodiny, přátele a válečné veterány a snaží se bránit postavení násilně inkorporovaných vojáků. Jednou z jejích hlavních iniciativ je hledání vojáků násilně inkorporovaných do německých vojsk, kteří byli posláni během druhé světové války hlavně

⁷² Ibid., 154-5.

⁷³ Pro analýzu postoje druhé strany během aféry Oradour je používán pojem Alsasko, ne Alsasko-Lotrinsko či Alsasko-Mosela, protože „malgré-nous“ obžalovaní při procesu v Bordeaux pocházeli z Haut-Rhin (3) a Bas-Rhin (10), alsaských departementů.

⁷⁴ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 226.

⁷⁵ Ibid., 200.

⁷⁶ Farmer, „Oradour“, 136.

⁷⁷ Vonau, „Le proces de Bordeaux“, 202.

na východní frontu, kde zmizeli. ADEIF vydává čtvrtletník *Bulletin de liaison*, jehož první číslo vyšlo v roce 1956. V roce 1953, kdy probíhal proces v Bordeaux a ADEIF se angažovala v aféře Oradour, byl jejím prezidentem Georges Bourgeois, poslanec politické strany Sdružení francouzského lidu (*Rassemblement du peuple français*) za Haut-Rhin. Během procesu ADEIF plně podporovala Národní unie vojáků z Haut-Rhin (*l'Union nationale des combattants du Haut-Rhin*).⁷⁸

3.2.2 Snaha o zrušení procesu

Již po vyhlášení zákona o kolektivní odpovědnosti se začali obyvatelé Alsaska mobilizovat proti otevření procesu proti „malgré-nous. V roce 1952, před zahájením procesu, se proti němu několikrát snažili bojovat alsaští poslanci, ovšem neúspěšně. Upozorňovali na to, že proces bude pravděpodobně nespravedlivý a očerní Alsasko. Zároveň se snažili přimět všechny regionální politické představitele k protestům.

Ředitel ADEIF Bourgeois se nejprve pokoušel docílit toho, aby se proces vůbec nekonal. Když se mu to nepodařilo, stalo se cílem ADEIF, aby „malgré-nous“ nebyli postaveni před tribunál společně s Němci. Alsaská veřejnost tento názor podporovala a požadovala v první řadě oddělení „viníků“ od „nevinných“. Také v tisku byl proces často probírán a jeho otázka diskutována ještě před samotným zahájením vojenského tribunálu. Dokonce i štrasburský arcibiskup o Vánocích 1952 apeloval na prezidenta republiky ve jménu „malgré-nous“.⁷⁹

Stejně intenzívně se snažil své spravedlnosti docílit Limousin, takže se spory mezi oběma regiony rozhořely ještě před procesem. Alsasko protestovalo víc, protože konání procesu již nebylo možné zvrátit. Limousin dosáhl svého a záleželo mu již pouze na tom, jak tribunál v Bordeaux rozhodne.⁸⁰

Během procesu alsaští poslanci rozpoutali v Národním shromáždění debatu o zákonu o kolektivní odpovědnosti a žádali jeho změnu. Alsasany hájili tím, že „s německými obžalovanými neměli nic společného a že jsou stejnými oběťmi jako oradourští mrtví“. Nakonec jim bylo dáno za pravdu a 27. ledna 1953 Národní shromáždění odhlasovalo zákon, který Francouze zprostil ustanovení o kolektivní odpovědnosti. Následně byl zákon z roku 1948 zrušen. Prezident Auriol vyslovil nesouhlas s touto změnou, ale pro Alsasko to

⁷⁸ Ibid., 45.

⁷⁹ Farmer, „Oradour“, 134-9.

⁸⁰ Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 43-54.

přirozeně znamenalo obrovské zadostiučinění a úlevu. Pro Oradour s ANFM naopak zklamání. Proces dále pokračoval, opíral se ovšem pouze o trestní zákoník.⁸¹

3.2.3 Alsaská reakce na rozsudek

Verdikt tribunálu v Bordeaux vyvolal v Alsasku nespokojenost, která by, nebýt zásahu Národního shromáždění, vyvolala politickou krizi. O verdiktu se Alsasko dozvědělo v pátek 13. února z ranních rozhlasových zpráv a novin. Alsasané ho odmítli uznat a vyšli nesouhlasně do ulic. Odpoledne byly vyvěšeny první protestní plakáty a večer ve Štrasburku na protest vyzváněly zvony.⁸²

Na obranu „malgré-nous“ se postavili všichni alsaští političtí představitelé, kromě již zmiňovaných komunistů. Poslanci z obou alsaských departementů poslali 14. února na protest dopis ministru obrany Renému Plevenovi, ve kterém psali, že se „verdikt dotkl celého Alsaska“, a žádali zproštění viny pro „malgré-nous“ „v zájmu národa a spravedlnosti“. Ministr odpověděl diplomaticky: ve věci nemůže nic udělat, dokud nebude rozsudek definitivní. Sliboval, že vláda věc projedná, a vyzýval ke zklidnění. Další politici a představitelé státní správy z Alsaska se snažili protestovat a apelovat na svou spravedlnost různými způsoby. Arcibiskup ve štrasburské katedrále Notre-Dame hlásal nespravedlnost rozsudku a nabádal Alsanany, aby ho odmítli akceptovat. Vlajky byly vyvěšeny na půl žerdi a začaly manifestace ve velkých městech.⁸³

V Colmaru byla 15. února alsaskými poslanci vytvořena Akční komise na obranu cti Alsaska a násilně inkorporovaných (*Le Comité d'action pour la défense de l'honneur de l'Alsace et des incorporés de force*). Tato skupina se snažila činit nátlak na vládu v otázce amnestie. Protestovala proti tomu, že tribunál nevzal na vědomí násilnou inkorporaci odsouzených alsaských vojáků, a požadovala odstoupení vlády.⁸⁴ Tuto otázku vláda opravdu projednala. Dne 17. února přijala delegaci alsaských poslanců a následně vydala zákon o amnestii. Toto gesto bylo bráno jako projev přízně Alsasku a jeho hlavním důvodem byl strach ze ztráty důležitého regionu. Zákon byl přijat v „zájmu státu“, Národní shromáždění dalo přednost ekonomicky silnému regionu před zemědělským, méně významným Limousinem. Ten samý den radnice v Alsasku oznámily konec administrativní stávký a

⁸¹ Farmer, „Oradour“, 141-3.

⁸² Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 155.

⁸³ Ibid., 154-8.

⁸⁴ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 226.

ADEIF pořádala o rehabilitaci „malgré-nous“. Zákon o amnestii rychle uklidnil alsaskou mobilizaci.⁸⁵

Během aféry Oradour se také objevily autonomistické tendence Alsaska naposledy působící v předválečném období. Alsané se cítili být „zavrženi“ francouzským veřejným míněním a „vyloučení z národní komunity“, což přirozeně směřovalo k separatistickým náladám.⁸⁶ Vedení autonomistické politické strany Hnutí za ochranu národní jednoty (*Mouvement de sauvegarde de l'unité nationale*) totiž z velké většiny tvořili bývalí vojáci násilně inkorporovaní do německé armády. Mluvili o autonomismu „evropském, regionálním“. Tyto tendence vymizely velmi rychle během března 1953 po udělení amnestie.⁸⁷ I kvůli těmto snahám se stát snažil do konfliktu co nejrychleji zasáhnout.

Situace v Alsasku tedy z výše zmíněných důvodů vyvolala zájem francouzských státních představitelů. V den udělení amnestie přijal francouzský prezident Auriol delegaci alsaských poslanců, kterým oznámil svou vůli být vůči Alsasku mírný a požádal je o zklidnění situace. Byl připraven udělit „malgré-nous“ milost, aby zažehnal hrozící politickou krizi. Zareagoval tak i přes svou dřívější podporu oradourských pozůstalých, z čehož lze odvodit vážnost hrozící politické krize. Také žádal Alsanany, aby „mysleli na oběti“ masakru, a zároveň poukázal na fakt, že alsaští poslanci se v roce 1948 nepostavili proti zákonu o kolektivní odpovědnosti. I generál de Gaulle, který se zasadil o vytvoření národního památníku z ruin Oradouru a již jednou se tedy zastal oradourských pozůstalých, apeloval na porozumění Alsanům. Uvědomoval si nebezpečí verdiktu na jednotu Francie. Reagoval deklarací ze 17. února, v níž kritizoval to, že Francie v této aféře dovolila „zranit národní soudržnost“.⁸⁸

Nejsilnější reakci na rozsudek měla asociace ADEIF. Ve všech ulicích Štrasburku nechali její členové vyvěsit plakáty se jmény 13 „malgré-nous“ a stejného typu, kterými nacisté během okupace ohlašovali odsouzené na smrt. Redakce regionálního deníku *Dernières Nouvelles d'Alsace* publikovala 14. února na první straně otevřený dopis prezidentu republiky. V dopise protestovala proti tomu, že byli Alsané odsouzeni stejně tvrdě jako Němci, a situaci srovnávala s rokem 1940, kdy Francie také „nechala Alsasko na holičkách“. Novináři situaci porovnávali s Dreyfusovou aférou.⁸⁹

⁸⁵ Farmer, „Oradour“, 147-50.

⁸⁶ Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 201.

⁸⁷ Farmer, „Oradour“, 230-5.

⁸⁸ Fischbach, „Oradour“, 201; Farmer, „Oradour“, 151.

⁸⁹ Vonau, „Le procès de Bordeaux“, 154-8.

Nejrozsáhlejší alsaské demonstrace organizovala ADEIF. Největší z nich proběhla 15. února, kdy se před památníkem mrtvých ve Štrasburku, zahaleným do černého závoje, shromáždilo okolo 6 000 lidí,⁹⁰ včetně politických představitelů. Další manifestace proběhly v ostatních alsaských městech a v následujících dnech ve Štrasburku. Vesměs byly ale demonstrace menší než ty v Limousinu. V Alsasku také proběhla od 15. února administrativní stávková organizovaná ADEIF.⁹¹

Spor mezi oběma regiony nebyl úplně černobílý. Během aféry pojali někteří politici a církevní představitelé Alsaska a „malgré-nous“ záměr finanční pomoci obětem masakru. Tyto myšlenky ale zůstaly nerealizované kvůli nevoli ADEIF, která si nepřála vzbudit dojem, že si chtějí „od Oradouru koupit osvobození“. Podle názoru asociace by peníze ani nebyly přijaty. Některé alsaské městské správy, například v Obernai nebo v Graffenstadenu, odsouhlasily finanční pomoc oradourským rodinám. Peníze ovšem nikdy nebyly odeslány. ANFM také přicházelo mnoho dopisů od obyvatel Alsaska, kteří v nich vyjadřovali podporu nároků obyvatel Oradouru či se stavěli přímo proti všeobecnému alsaskému názoru.⁹²

3.3 Srovnání situace v regionech

Nedorozumění vyvolaná procesem v Bordeaux vedla k protestům v obou regionech. Alsasko obviňovalo Limousin z nedostatečného pochopení dramatu násilného inkorporování, čímž se „malgré-nous“ dostali „do jednoho pytle s nacisty“. Podle reakcí některých obyvatel Limousinu zmiňovaných v literatuře lze toto tvrzení považovat za správný postřeh.

Problémem pro Limousin byla neochota „malgré-nous“ přiznat spoluodpovědnost za masakr. Limousin odmítal uznat a respektovat válečné utrpení druhé strany. Proti tomu se Alsasko samozřejmě bránilo, což lze považovat za jednu z důležitých příčin sporu mezi regiony. Alsasané nepopírali, že se „malgré-nous“ podíleli na oradourském masakru, snažili se pouze ozřejmit nemožnost vzepřít se dané situaci a popřít jejich plnou odpovědnost za vykonané činy.

Konflikt mezi oběma regiony na začátku roku 1953 přirovnal Guillaume Javerliat k tenisovému zápasu, protože se Limousin s Alsaskem střídaly v masově podporovaných demonstracích. Podle počtu demonstrujících lze odvodit, že limousinská aktivní „vzpouza veřejnosti“ byla rozsáhlejší. Největší manifestace v Limoges na začátku února 1953 se

---

⁹⁰ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 221.

⁹¹ Ibid., 221-2.

⁹² Ibid., 216-28.

účastnilo 40 000 lidí, kdežto největší alsaské manifestace ve Štrasburku v polovině února „pouze“ 6 000 lidí.⁹³ Vzhledem k počtu obyvatel obou regionů (Alsasko má zhruba dvakrát tolik obyvatel než Limousin)⁹⁴ lze tedy považovat reálnou participaci obyvatel Limousinu za mnohem větší než obyvatel Alsaska. Tento rozdíl byl z části ovlivněn politickou orientací regionů. Alsasko bylo převážně pravicovým regionem a Limousin tradičně levicovým. Přitom demonstrace názorů v ulicích je podle Javerliata obvykle častější u levicově zaměřených lidí.⁹⁵

Dále je potřeba zmínit, že manifestace na obou stranách byly vždy organizovány politickými představiteli a lokálními asociacemi. Nelze tedy hovořit o spontánních akcích obyvatel regionů. Mobilizace byla na obou stranách vytvářena hlavně ANFM a ADEIF.⁹⁶

Alsaská mobilizace začala později, v polovině ledna, a skončila hned po amnestii, tedy dříve než v Limousinu. Limousin měl podporu ostatních francouzských regionů a komunistické strany po celé Francii. Naopak na alsaskou stranu se během procesu v Bordeaux postavila francouzská vláda. Lze tedy v nadsázce hovořit o sporu mezi Limousinem, komunistickou stranou a francouzskou veřejností na jedné straně a Alsaskem s francouzskou vládou na straně druhé.

Problém „malgré-nous“ se v Alsasku týkal desítek tisíc lidí, naproti tomu rodin obětí oradourského masakru bylo mnohem méně. Tento fakt ovlivňuje i další rozdíly. Protestní manifestace byly sice v Alsasku slabší a jejich trvání kratší, ale zato alsaské protesty nechaly všechny ostatní aktuální problémy stranou. Za „malgré-nous“ se postavil celý region, což lze odůvodnit rovněž roky okupace, během kterých Alsasko společně trpělo. V okamžiku, kdy region cítil krivdu, mobilizoval se více než kterýkoliv jiný ve Francii. Také tím lze zdůvodnit rozhodnutí francouzské vlády o amnestii, spolu s ekonomickými argumenty a autonomistickými tendencemi Alsaska, které by mohly směřovat k rozvratu francouzské jednoty.

Zároveň Alsasané chápali význam slova „válečné utrpení“, protože si jím sami prošli, a někteří z nich tedy chtěli pomoci obětem oradourského masakru stejně jako rodinám „malgré-nous“ odsouzených v Bordeaux. Tento fakt lze považovat za rozporný s předchozím tvrzením, že alsaský region byl jednotný. Zároveň zamýšlená alsaská podpora Oradouru potvrzuje, že mobilizace byla vytvářena hlavně ADEIF, která se postavila proti těmto

⁹³ Farmer, „Oradour“, 146; Javerliat, „Bordeaux 1953“, 221.

⁹⁴ „Populations légales 2008 des régions“, Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE), <http://www.insee.fr/fr/ppp/bases-de-donnees/recensement/populations-legales/france-regions.asp> (staženo 9. 5. 2011).

⁹⁵ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 203.

⁹⁶ Ibid., 217-18.

iniciativám. Někteří Alsané sice zamýšleli poslat finanční pomoc Oradouru či mu vyjadřovali podporu, což ovšem nemusí znamenat, že měli opačný názor než jejich vlastní region. Pouze se snažili pomoci spoluobčanům v jejich utrpení.

Stejně postupy jsou zřejmé na obou stranách sporu. Alsasko i Limousin se postavily za své „válečné oběti“ reprezentované asociacemi bránícími jejich práva a památku. Obě asociace se podílely na organizaci administrativní stávkou regionu a pořádaly protestní demonstrace. Stály tedy na vrcholu tohoto sporu. Na obou stranách byly politickými reprezentanty regionu vytvořeny „akční komise“ koordinující protesty. A poslanci obou regionů a představitelé asociací se snažili působit na francouzskou vládu s cílem zvrátit průběh událostí ve vlastní prospěch.

3.4 Průběh aféry v 90. letech

Neshody mezi oběma stranami se vyskytovaly až do 90. let. Konflikt ovšem prošel změnou od bouří v roce 1953. Byl oživován pouze zainteresovanými aktéry, tedy ADEIF s „malgré-nous“ a ANFM s městskou komunitou v Oradouru. Zbytek Limousinu a Alsaska se ve sporu dále příliš neangažoval, i když používané zdroje se stále zmiňují o sporu dvou regionů, vyjma Guillauma Javerliata, který hovoří o sporu Oradouru a „malgré-nous“.⁹⁷ Rovněž obě asociace, lidé přímo se podílející na sporu i někteří francouzští novináři konflikt stále vztahují na celé regiony, čehož se práce bude nadále držet.

O začátku usmiřování mezi oběma regiony lze hovořit od let 1997 až 1999. Do tohoto období spadá otevření oradourského pamětního centra *Le Centre de la Mémoire d'Oradour sur Glane*, které lze považovat za jeden z milníků v dohořívající aféře Oradour.

3.4.1 *Le Centre de la Mémoire d'Oradour-sur-Glane*

Generální rada departementu Haut-Vienne (*Le conseil général de la Haute-Vienne*) se rozhodla vybudovat v Oradouru pamětní centrum. K tomuto účelu byla na konci 80. let založena Asociace pro výstavbu kulturního zařízení v Oradouru (*L'Association de préfiguration d'un équipement culturel à Oradour*).⁹⁸ V roce 1993 francouzský ministr kultury Jacques Toubon oznámil, že stát bude projekt financovat. Departement Haut-Vienne svěřil po mezinárodním konkurzu v březnu 1994 úkol vybudování pamětního centra

⁹⁷ Ibid., 219.

⁹⁸ Fouché, „Le Centre de la Mémoire d'Oradour“, 128.

vedoucím projektu Jeanu-Jacquesi Fouchému. Vzniklo tedy *Le Centre de la Mémoire*, které chtělo být příkladem pro další podobná pietní místa ve Francii a jehož myšlenkou bylo spojit morální odkaz s informacemi týkajícími se historie.⁹⁹

Na projektu spolupracovaly region Limousin a francouzský stát. ANFM a městská správa, obojí vedené stejným mužem (do roku 1993 byl prezidentem ANFM a starostou Oradouru Robert Hébras), odmítly po výsledku procesu v Bordeaux a po amnestii odhlasované Národním shromážděním spolupracovat na výstavbě pamětního centra financovaného státem. Oradourská komunita rovněž nechtěla, aby legislativa vytvořila z Oradouru symbol obětí druhé světové války. Přála si soukromý památník, který by se stal centrem vzpomínek pozůstalých, a nesouhlasila s „banalizací oradourské paměti“ v novém pamětním centru.¹⁰⁰

Le Centre de la Mémoire se mělo stát „centrem kolektivní památky na oradourský masakr a zároveň místem rozsáhlé historické dokumentace“.¹⁰¹ Pamětní centrum stojí na místě, kde začínají ruiny Oradouru. Návštěvník jím musí projít, aby se dostal do samotného zničeného města. Nabízí stálou expozici prezentující v pěti částech oradourský masakr v jeho historickém kontextu. Zabývá se nástupem nacizmu a nacistickým terorem ve Francii, procesem v Bordeaux, poválečnou rekonstrukcí a reflexí masakru, který je prezentován v několikaminutovém filmu z roku 1998. V centru se také střídají dočasné a putovní výstavy zaměřené na druhou světovou válku. Každý rok navštíví oradourský památník přibližně 300 000 lidí.¹⁰²

3.4.2 Inaugurace *Le Centre de la Mémoire* a jeho kritika ze strany ADEIF

Inauguraci pamětního centra provázely spory potřebné kompromisů. ANFM s městskou radou si kladly podmínky na průběh akce, například odmítaly přijmout v Oradouru reprezentanty z Německa, ceremonie se nesměla konat v den výročí masakru a předsednictví mělo být svěřeno výhradně prezidentovi republiky. Ten při té příležitosti měl projít ruinami města a před památníkem obětí položit květiny, čímž by prokázal poctu obětí masakru reprezentovaným ANFM a neúčastnil by se pouze ceremonie k otevření pamětního centra. Představitelé departementu ovšem chtěli pozvat pouze předsedu vlády.¹⁰³

⁹⁹ Farmer, „Oradour“, 17.

¹⁰⁰ Fouché, „Le Centre de la Mémoire d’Oradour“, 128, 136.

¹⁰¹ Ibid., 125-6.

¹⁰² Podle údaje z roku 2002. Oficiální stránky Le Centre de la Mémoire d’Oradour sur Glane, <http://www.oradour.org/index.php?rubrique=7> (staženo 26. 4. 2011).

¹⁰³ Fouché, „Le Centre de la Mémoire d’Oradour“, 135.

Organizátoři akce se nakonec přiklonili k požadavkům ANFM a spor s asociací a městskou správou tím ukončili. Dne 16. července 1999 francouzský prezident Jacques Chirac s ministryní kultury Catherine Trautmannovou a v doprovodu štrasburského starosty Rolanda Riese inauguroval *Le Centre de la Mémoire* v Oradouru.¹⁰⁴

Přítomnost Rolanda Riese, syna jednoho z „malgré-nous“ a prvního politického představitele Alsaska, který byl přizván k pamětní události v Oradouru (stalo se tak v roce 1998), je interpretována jako akt smíření obou regionů.¹⁰⁵ Fakt, že byl štrasburský starosta inauguraci přítomen, je zmiňován v alsaských zdrojích a v národním tisku, ale oradourské zdroje píší pouze o přítomnosti prezidenta republiky a ministryně kultury. Je tedy možné konstatovat, že někteří lidé z Oradouru nebyli v roce 1999 úplně nakloněni smíření s Alsaskem. Ovšem i přítomnost Catherine Trautmannové byla symbolickým smířovacím aktem, i když ne tak zřejmým. Trautmannová byla totiž v letech 1989 – 1997 a 2000 – 2001 starostkou Štrasburku. Z tohoto důvodu byla tedy pozvána do Oradouru a starosta města o její přítomnosti mluvil jako o „pozitivní pro smíření obou regionů“.¹⁰⁶

Starosta Štrasburku Roland Ries nabídl během výroční ceremonie rok před inaugurací pamětního centra svou spolupráci na tomto projektu. Jeho iniciativa byla ovšem zamítnuta oradourským starostou, který preferoval alsaské angažmá směrem k ANFM a k oradourské komunitě a vyvolal tím konflikt mezi oběma představiteli měst. Štrasburk nakonec ustoupil a daroval oradourské komunitě sochu, která ji odhalila ve stejný den, kdy bylo otevřeno *Le Centre de la Mémoire*.¹⁰⁷

Po svém otevření bylo pamětní centrum kritizováno ze strany ADEIF. Asociace poukazovala na to, že v jeho expozici není zmínka o „krutých vraždách“ „malgré-nous“, kteří odmítli narukovat do SS, čímž popíralo tuto dimenzi nuceného narukování. Také v brožurách, které byly k dostání v Oradouru, se podle ADEIF stále nacházela tvrzení, že všichni „malgré-nous“ přítomní v Oradouru byli dobrovolníci v SS. Asociace naznačovala, že dokud budou v Limousinu vydávány takto „ponižující“ knihy, „malgré-nous“ nemohou přistoupit na smíření s Oradourem.¹⁰⁸

Dalším problémem pro ADEIF bylo údajné špatné zacházení oradourské komunity se sochami darovanými městu a asociaci Štrasburkem (první dvě sochy byly Oradouru darovány

¹⁰⁴ Philippe Dagen, „La mémoire en sa maison à Oradour-sur-Glane“, *Le Monde*, 16. červen 1999.

¹⁰⁵ Mireille Biret, „Réconciliation et reconnaissance“, 1. říjen 2010, Centre regional de documentation pédagogique d'Alsace, <http://www.crdp-strasbourg.fr/data/histoire/alsace-39-45c/reconciliation.php?parent=12CRDP> (staženo 21. 3. 2011).

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Fouché, „Le Centre de la Mémoire d'Oradour“, 135-36.

¹⁰⁸ „Oradour la Mémoire“, *Bulletin de liaison*, č. 192 (1999): 11.

v roce 1998, roku 1999 byly restaurovány kvůli bouři a vandalismu).¹⁰⁹ Vlna kritiky ze strany Alसानů vůči *Le Centre de la Mémoire* se zaměřila také na fakt, že pamětní centrum zamlčuje alsaský protiněmecký odboj a nezmiňuje se ani o tom, kolik „malgré-nous“ během války zemřelo. Podle nich Limousin zůstává vůči „malgré-nous“ stále skeptický.¹¹⁰

Lze tedy konstatovat, že oradourská komunita na konci 90. let stále nerespektovala problém „malgré-nous“ a nebyla ochotna přijmout jejich násilné inkorporování do SS. Alसानé se podle několika náznaků naopak snažili o usmíření se svým protějškem, například darováním zmíněných soch a ochotou spolupracovat na oradourském pamětním centru. Snahu o usmíření ovšem zaměřili špatným směrem, a sice k pamětnímu centru provozovanému státem, se kterým ANFM a městská komunita z počátku nesouhlasily. Proto se ani jedna ze snah Alsaska nesečkala s úplně kladnou odezvou. Zároveň je na průběhu příprav otevření *Le Centre de la Mémoire* patrné nepřátelství ANFM vůči státu, která své politické reprezentaci stále nezapomněla zákon o amnestii.

3.4.3 První snahy o usmíření regionů

Začátek pomalého sblížení obou stran lze zařadit na konec 90. let, i když podle výše zmíněných kritik i toto smíření provázela nedorozumění. Za první etapu sblížení a zároveň první milník aféry lze považovat návštěvu 12 alsaských studentů v Oradouru o Velikonocích 1997 a následnou návštěvu oradourského starosty Raymonda Frugiera ve Štrasburku, tedy první oficiální přijetí politického představitele druhého regionu. Roku 1998 návštěvu oplatil také starosta Štrasburku Roland Ries. Při výročí masakru vedl Ries delegaci do Oradouru, kde byl přijat místním starostou. Politické představitele obou stran lze tedy díky těmto jejich iniciativám považovat za „již usmířené“. Ustoupili totiž už od odmítání vzájemných návštěv, kterým demonstrovali neshody obou regionů. Vůli k navázání přátelských styků lze interpretovat jako snahu o vzájemné pochopení a podporu.

V rozporu s předchozím tvrzením Ries pobouřil oradourskou komunitu svým proslovem. Řekl, že „sice sdílí smutek rodin obětí, ale odmítá je požádat o odpuštění, protože by tím potvrdil vinu Alsaska“.¹¹¹ „Malgré-nous“ totiž považuje za „oběti“, a ne za „viníky“. Fakt, že násilně inkorporovaní vojáci stáli před hrozbou smrti ze strany německých nadřízených, podle „malgré-nous“ plně prokázaný a nezpochybnitelný, Oradour stále nebyl

¹⁰⁹ Koenig, „La tragédie“, 35.

¹¹⁰ „Oradour: des réactions“, *Bulletin de liaison*, č. 192 (1999): 12.

¹¹¹ „Je me rends là-bas pour partager la douleur des familles qui ont été victimes de ce crime contre l'humanité. Mais je ne peux pas dire que je viens demander pardon, car ce serait accepter la culpabilité de l'Alsace.“ Biret, „Réconciliation et reconnaissance“.

ochoten přijmout. Dalším problémem pro obyvatele Oradouru bylo, že Ries přijel na ceremonii společně s „malgré-nous“. Tento jeho doprovod odmítla oradourská komunita akceptovat, jako před tím „malgré-nous“ odmítla udělit oficiální pozvání radnice. Vztahy mezi oběma stranami nazval novinář Mondot „opatrnou diplomacií“, což se zdá být výstižným termínem.¹¹²

Události let 1997 až 1999 je možné považovat za začátek sblížení obou regionů, i když lze říci, že pouze z politického, oficiálního hlediska, o přiblížení dvou rozdílných názorů na „malgré-nous“ se hovořit nedá.

Nadále si totiž obě strany sporu posílaly nepřátelské vzkazy. Například ADEIF 22. listopadu 2000 zaslala dopis Robertu Hébrasovi, muži, který přežil masakr v Oradouru a posléze reprezentoval město i ANFM. Dopis se týkal jím popíraného násilného inkorporování Alsanů přítomných v Oradouru a asociace na něj, jako na několik předešlých, neobdržela podle svých slov odpověď. Tato iniciativa, která zůstala bez reakce, znovu přilila „oleje do ohně“ nepřátelství mezi oběma regiony. Dále ADEIF pobouřil rozhovor starosty Frugiera ve *France Inter* z 23. října 2000. V něm Frugier mluvil o tom, že Oradour v roce 1953 vrátil státu obě vyznamenání na protest proti omilostnění 13 „malgré-nous“. To podle názoru ADEIF poškodilo Alsasany, stejně jako urážky publikované v knihách dostupných v *Le Centre de la Mémoire*, které označují „malgré-nous“ za dobrovolníky v SS a tedy za „vrahy“. Podle ředitele ADEIF Jeana Koeniga starosta Frugier „diskredituje celý alsaský region“ ještě po téměř padesáti letech po vzniku sporu a po četných výměnách delegací obou regionů a společných konferencích.¹¹³ ADEIF ve svém bulletinu vyjádřila „neustávající pocit křivdy“ a Koenig požadoval objektivitu a historickou pravdivost veškerých prohlášení, manifestací a polemik týkajících se obou provincií. Poukazoval na to, že většina lidí pozvaných do Alsaska nezná fakta, a tedy nemůže situaci „malgré-nous“ objektivně posoudit a komentovat. Zároveň se Koenig vyslovil pro zklidnění napětí mezi provinciemi a projevil ochotu regiony usmířit.¹¹⁴

Snaha o usmíření je tedy od ADEIF patrná, ale mezi oběma asociacemi i na počátku nového tisíciletí podle výše zmíněné kritiky stále panovala nepřátelská atmosféra, která měla daleko k avizovanému usmíření.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Například 3. února 1993 proběhla konference k procesu v Bordeaux. Probírala se na ní otázka sblížení obou regionů. Podle některých názorů prezentovaných na konferenci je potřeba, aby bylo veřejné mínění v Limousinu dostatečně informováno o násilném inkorporování, protože zde „malgré-nous“ považují za vrahy, zatímco v Alsasku se hovoří o jejich rehabilitaci. Poté by k usmíření regionů mohlo dojít. Nicolas Mengus, „Evocation du drame et du procès d'Oradour-sur-Glane“, *Bulletin de liaison*, č. 212 (2004): 6.

¹¹⁴ Jean Koenig, „Oradour: mémoire et réconciliation“, *Bulletin de liaison*, č. 198 (2001): 6.

4 60. výročí masakru v Oradouru

Během 50. výročí procesu v Bordeaux v roce 2003 stále nebylo možné považovat spor Alsaska a Limousinu za ukončený. Žádná strana nechtěla ustoupit. Náladu mezi oběma regiony pravděpodobně změnilo až otevření památníku Alsaska-Lotrinska v Schirmecku, ve kterém nejsou „malgré-nous“ prezentováni jako hrdinové, ale jako muži, kteří trpěli a sami byli oběťmi zločinu.¹¹⁵ Tento alsaský počin, který udal změnu pohledu na „malgré-nous“ a signalizoval jistý ústup Alsasanů z původní pozice, lze podle dostupných zdrojů považovat za jeden z nejdůležitějších zlomů ve sporu obou regionů.

Změna alsaského postoje byla lidmi z Oradouru přijata. Následující 60. výročí masakru v Oradouru tak mohlo proběhnout v rozdílném duchu sblížení obou stran. Oslavy byly ve Francii velmi medializované a shledaly se s velkou pozorností jak Limousinu, tak Alsaska. Výročí lze tedy považovat za důležitý bod ve sporu obou regionů a na jeho průběhu je možné vysledovat, jestli došlo k usmíření dalších aktérů daného sporu, a sice obou asociací, církevních představitelů, lidí poznamenaných oradourským masakrem a „malgré-nous“. O prvních krocích k usmíření politických představitelů z obou regionů a Oradouru se státem lze hovořit již od roku 1997, respektive od 70. let, o čemž pojednávají předchozí kapitoly.

4.1 Pamětní ceremonie v Oradouru

Pamětní ceremonie proběhla v Oradouru 10. června 2004 za spolupráce ANFM, města Oradouru a *Le Centre de la Mémoire*. Podílelo se na ní 5 000 lidí (politici, církevní představitelé, váleční veteráni, rodiny obětí atd.).¹¹⁶ Zúčastnili se jí francouzský předseda vlády Jean-Pierre Raffarin, ministryně obrany Michèle Alliot-Marieová a ministr pověřený válečnými veterány Hamlaoui Mekachera. Státní představitelé přijeli vyjádřit solidaritu státu s oradourskými oběťmi a jejich přítomnost v den výročí v Oradouru lze považovat za samozřejmou.¹¹⁷ Je tedy možné hovořit o důležitém aktu smíření městské komunity se státem.

Během výročního dne se předseda vlády Raffarin prošel ruinami města za doprovodu posledních žijících svědků masakru Hébrase a Darthouta. Poté pronesl u památníku

¹¹⁵ Javerliat, „Bordeaux 1953“, 240.

¹¹⁶ „Oradour-sur-Glane: Jamais la France ne l'a oublié, jamais la France ne l'oubliera“, *Le Progrès*, 11. června 2004.

¹¹⁷ Samozřejmost přítomnosti státních představitelů na výroční události vyplývá z článků vydaných k této příležitosti národním tiskem a z projevu premiéra Raffarina. Národní tisk bere příjezd předsedy vlády do Oradouru za běžnou praxi, stejně tak jako přítomnost státních zástupců na vyloďovacích plážích v Normandii čtyři dny před tím.

zemřelých projev, ve kterém zazněla slova „Francie nikdy nezapomene“.¹¹⁸ Tato věta se stala symbolem výročních událostí v Oradouru, její citaci uvádí většina z francouzského tisku ve svých člancích z června 2004. Mluvil také o smíření obou regionů, které se mají „... zaměřit na budoucnost... najít cestu k usmíření se svými rodáky a se svou zemí... [a usmířit se] s bývalým nepřítelem...“. Zmiňuje se o „nedorozuměních“ a „komplikacích“, které tuto „cestu ke smíření“ provázejí.¹¹⁹ Z jeho slov je zřejmé směřování celé pamětní ceremonie k usmíření obou regionů.

Pamětní ceremonie se také zúčastnili politici z Alsaska. Do Oradouru na pozvání města přijeli prezident generální rady departementu Bas-Rhin Philippe Richert, starostka Štrasburku Fabienne Kelleová a prezident regionální rady Alsaska Adrien Zeller. Společně s předsedou vlády a s oradourským starostou Frugierem spolupracovali při oficiální pamětní ceremonii. Podle slov alsaských reprezentantů se „... spory již zklidnily a teď je potřeba vytvořit společnou budoucnost pěstující památku... každý musí udělat krok směrem k usmíření, Alsané nechtějí dále slyšet o popírání násilného inkorporování „malgré-nous“...“.¹²⁰ Podle Zellera bylo smíření mezi regiony již „zpečetěno“.¹²¹

Jedině problém popírání násilných inkorporací patrně poškozoval snahy o navázání standardních vztahů mezi oběma regiony na politické úrovni. Alsané tedy podle svých slov považovali aféru ze své strany za již ukončenou a ten samý přístup patrně požadovali od druhé strany.

Na pamětní ceremonii se podílel rovněž štrasburský arcibiskup Joseph Doré, který přijel na pozvání limogeského biskupa Christoha Dufoura. Arcibiskup Doré se účastnil společně s alsaskými a limogeskými studenty „mírového bdění“ v Limoges v předvečer 10. června a v den výročí ráno sloužil společně s biskupem Dufourem mši v novém oradourském kostele za přítomnosti alsaských studentů. Ve svém projevu se snažil oddělit ostatní Alsané

¹¹⁸ „Jean-Pierre Raffarin: "jamais la France n'oubliera" Oradour-sur-Glane“, *AFP*, 10. června 2004.

¹¹⁹ „Agir pour ouvrir des perspectives d'avenir. C'est ce que vous avez fait en trouvant le chemin de la réconciliation avec vos propres compatriotes, avec votre propre pays - il faut le dire - puis avec celui de l'ennemi d'hier. Non sans incompréhensions parfois réciproques, non sans difficultés, vous y êtes parvenus.“ „France/Oradour/Raffarin - "Agir pour ne pas oublier““, *Reuters - Les actualités en français*, 10. června 2004.

¹²⁰ „...les tensions se sont apaisées et il faut maintenant construire un avenir commun, tout en cultivant le souvenir... mais pour cela, chacun doit faire un pas vers l'autre: ainsi les Alsaciens en ont assez d'entendre parler de la « soi-disant » incorporation de force...“. „Oradour et le drame des "Malgré-Nous", tourments pour l'Alsace“, *AFP*, 8. června 2004.

¹²¹ „Oradour: le 60ème anniversaire sous le signe de la réconciliation avec l'Alsace“, *AFP*, 10. června 2004.

od hrstky těch „malgré-nous“, kteří se podíleli na Oradourském masakru. Přenesení nenávisti k „malgré-nous“ na celé Alsasko totiž podle jeho názoru vyvolalo spor mezi regiony.¹²²

Přítomnost štrasburského arcibiskupa v Oradouru a jeho projev lze považovat za významný krok k usmíření církevních představitelů, kteří se také podíleli na sporu v roce 1953. Zdá se, že arcibiskup Doré projevil snahu o vysvětlení příčiny nedorozumění mezi regiony a o jeho definitivní odstranění. Setkání studentů z obou stran lze pokládat za snahu zachovat usmíření regionů i do budoucna. Návštěvu 50 mladých Alsanů v Oradouru považoval starosta Frugier jako „nový krok ke smíření Limousinu a Alsaska“.¹²³

Podle výše zmíněných argumentů již tedy nešlo hovořit o sporu mezi regiony. Snaha napravit vztahy s Alsaskem vycházela od ANFM i od oradourské radnice, které se podílely na organizaci pamětní ceremonie a na jejichž pozvání přijeli do Oradouru studenti i političtí představitelé z Alsaska. Pocity pozůstalých a obyvatel Haut-Vienne vůči „malgré-nous“ byly ovšem stále neměnné, jak vyplývá z výpovědí návštěvníků Oradouru citovaných v tisku. Podle nich jsou jejich pocity živé stejně jako v roce 1953.¹²⁴

Nelze hovořit ani o úplném souhlasu oradourských pozůstalých s ANFM, organizací, která je zastupuje. Pozice radnice posvěcená ANFM patrně „urážela“ některé pozůstalé, kteří se odmítali účastnit pamětních událostí kvůli přítomnosti Alsanů a německých politiků a studentů. Z pamětníků masakru se za pozici města a ANFM postavili pouze Hébras a Darthout, oba dříve angažovaní v ANFM. Podporu asociaci vyjádřili například tím, že se setkali s předsedou vlády Raffarinem v ruinách města.

4.2 Usmíření, nebo pokračující spor?

¹²² „Oradour: "veillée de la paix" de lycéens alsaciens et limougeauds à Limoges“, *AFP*, 9. června 2004; „60e anniversaire du massacre d'Oradour: l'archevêque de Strasbourg invité“, *AFP*, 1. června 2004; „Oradour: Alsaciens et Limousins "victimes de la même barbarie" (Mgr Doré)“, *AFP*, 10. června 2004.

¹²³ „C'est un nouveau pas vers la réconciliation entre le Limousin et l'Alsace.“ „Oradour va commémorer le 60e anniversaire du massacre du 10 juin 1944“, *AFP*, 8. června 2004.

¹²⁴ V článcích v národním tisku vydaných k příležitosti výročí lze nalézt několik výpovědí obyvatel Oradouru. Např. podle jednoho z nich jsou „pocity stále stejně živé, jako v roce 1953“ (*les sensibilités aussi à vif qu'en 1953*). Podle svých slov má další z pozůstalých po obětech masakru, Adolphe Thomas, „stále trochu vztek na Alsasko“ (*toujours un peu de colère envers l'Alsace*). Podle pozůstalého Hervého Machefera „oběti nemohou prominout, dokud o prominutí nepožádají sami aktéři masakru a ne jejich reprezentanti“ (*un pardon ne pourrait venir de la part des victimes que s'il y avait demande de pardon de la part de ceux qui ont accompli des actes et non de la part de ceux qui les représentent*). Béatrice Jérôme, „Les habitants d'Oradour-sur-Glane, gardiens vigilants de la mémoire“, *Le Monde*, 9. června 2004; „Oradour: Limousins, Alsaciens et Allemands côte à côte (REPORTAGE)“, *AFP*, 10. června 2004; B. J., „Les élus alsaciens participeront aux cérémonies.“, *Le Monde*, 9. června 2004; také viz Demay, „Oradour“, 159: „Alsan nebo ne, „malgré-nous“ nebo ne, všichni členové SS, kteří se podíleli na oradourském zločinu, jsou vrazi.“ (*Alsacien ou pas, „malgré-nous“ ou pas, tous les SS qui ont perpétré le crime d'Oradour (entre autres) furent des assassins*).

Během 60. výročí masakru došlo k několika událostem, které vyvracejí všeobecně přijímané tvrzení o „usmíření obou regionů“. První z nich byl problém obyvatel Oradouru s kázáním štrasburského arcibiskupa Dorého v den výročí. Ten se podle některých názorů ve svém kázání nevyjádřil dobře o rodinách pozůstalých a snažil se zmírnit či popřít vinu „malgré-nous“ na masakru. Dle názoru oradourských se pokusil znovu oživit „lživý“ názor, opakovaný obviněnými členy *Das Reich* před tribunálem v Bordeaux.¹²⁵ Kázání arcibiskupa Dorého vyvolalo emoce a pohoršení mezi některými oradourskými pozůstalými.¹²⁶

Jako další důkaz o neúplném usmíření regionů lze považovat názory ADEIF. V roce 2004 vyšel v *Bulletin de liaison* článek vzpomínající na masakr v Oradouru a následný proces, ve kterém se prezident ADEIF Nicolas Mengus vyslovuje na obhajobu „malgré-nous“ v reakci na výroční události. Poukazuje například na nevysvětlené okolnosti masakru a na nedostatečné prozkoumání ruin města. Podle jeho názoru mnohé otázky ještě nebyly zodpovězeny a proces v Bordeaux stále vyvolává rozpory.¹²⁷ Lze tedy konstatovat, že ADEIF stále nepovažuje problém procesu v Bordeaux, který stál na počátku sporu mezi regiony, za dostatečně vyřešený.

Dalším sporným bodem byl problém násilného inkorporování „malgré-nous“, které Robert Hébras popírá ve své knize *Oradour, le drame heure par heure* (2003). Proti tomu se zvedla vlna protestů ze strany ADEIF. Hébras podle svých slov „očekává vysvětlení tohoto problému od „malgré-nous““ a je ochoten pasáž z knihy vyjmout.¹²⁸ Jednu z problematičtějších vět Hébras opravdu před druhým vydáním knihy odstranil, další kritizovaná část ovšem v textu zůstala.¹²⁹ Spor mezi Hébrasem a „malgré-nous“ lze brát jako Hébrasovu neochotu usmířit se s Alsaskem, ale je vidět snaha o napravení problému vyvolaného jeho knihou.

Tento spor se znovu rozhořel během 60. výročí, kdy ADEIF poslala další dopis Hébrasovi, ve kterém se pobuřovala nad „křivými a hanebnými obviněními“ vznesenými proti „malgré-nous“ a proti celému Alsasku ze strany ANFM a Limousinu. Asociace požadovala jejich odvolání a ústup z pozice odmítající sblížení.¹³⁰ Hlavním problémem pro ADEIF tedy zřejmě zůstává postoj Hébrase, muže, který je z pozůstalých po masakru nejvíce veřejně činný.

¹²⁵ Obvinění členové *Das Reich* před tribunálem vypovídali, že důvodem masakru v Oradouru bylo zadržení důstojníka Kampfa francouzskými partyzány předchozí den.

¹²⁶ Demay, „Oradour“, 158-9.

¹²⁷ Mengus, „Evocation du drame“, 6.

¹²⁸ B. L., „Les élus alsaciens“.

¹²⁹ Patrice Herreyre, „Les Malgré-nous et le survivant“, *La Montagne*, 9. října 2010.

¹³⁰ Koenig, „La tragédie“, 35.

ADEIF se vyjádřila ke „smíření a spřátelení se“ s Limousinem a ke snaze o „spolupráci na památečných aktech“, zároveň se ale asociace vyslovuje o „úctě a oddanosti“, kterou si zaslouží „malgré-nous“, kteří se podíleli na masakru v Oradouru.¹³¹ ADEIF tedy, zdá se, souhlasí s usmířením se s Oradourem, ale chce takové usmíření, kdy Oradour uzná, že „malgré-nous“ byli „válečnými oběťmi“ a že nenesou žádnou zodpovědnost za masakr. Podle předchozích tvrzení je možné konstatovat, že ANFM a oradourští pozůstalí tento názor nesdílí.

O smíření obou regionů a tedy o konci aféry Oradour by bylo možné hovořit pouze v rovině oficiální. Zdá se, že šedesát let po masakru v Oradouru je stále patrná nenávist obyvatel Oradouru, hlavně pozůstalých po masakru, vůči Alsasanům. Snaha politických představitelů z obou regionů, státu i církevních činitelů toto nepřátelství pravděpodobně nedokázala smazat. Hlavním problémem, který podle dostupných informací lze považovat za přetrvávající, je popírání statusu „malgré-nous“ u Alsasanů souzených v procesu v Bordeaux Robertem Hébrasem. Na Oradourské straně tedy patrně přetrvává nenávist k „oradourským vrahům“ z Alsaska a na Alsaské straně nespokojenost se špatně interpretovaným postavením „malgré-nous“ během druhé světové války.

4.2.1 Příklady pokračujícího nepřátelství některých obyvatel Limousinu a Alsaska

Jako důkaz vyvracející široce přijímanou tezi o usmíření obou regionů po 60. výročí masakru lze podat dvě konfliktní situace mezi obyvateli Alsaska a Limousinu v letech 2009 a 2010. Obě se týkají dvou hlavních bodů, ve kterých se oba regiony podle předchozích analýz stále neusmířily, a sice popírání statusu „malgré-nous“ u 13 odsouzených v Bordeaux a nepřátelství obyvatel Limousinu vůči Alsasanům.

První z událostí, kterou by bylo možné doložit přetrvávající záporný názor obyvatel Limousinu na Alsasany kvůli aféře Oradour, je zkušenost Christiana Marceauxe žijícího v Alsasku, který se v roce 2009 zajímal o koupi nemovitosti v Haut-Vienne. Na jeho dotazy požadující bližší podrobnosti o nemovitosti odpovídali dva zaměstnanci realitní kanceláře pocházející z Limousinu. Alsasanovi odmítli podat informace. Zachovali se k němu neslušně a nevybíravým způsobem mu doporučili, ať „zůstane ve svém regionu“ s poznámkou, že „ti, kteří vypálili Oradour, byli všichni Alsasané“.¹³² Marceaux reagoval pobouřeně. Dle této

¹³¹ Ibid., 35.

¹³² „RESTEZ dans votre région, vous y êtes très bien!... j'ai souvenir d'avoir appris que les S.S. qui ont brûlé ORADOUR étaient tous Alsaciens“.

zveřejněné korespondence je tedy zřejmé, že v obyvatelích Limousinu stále přetrvává nenávist k Alsasanům, kterým masakr v Oradouru dávají za vinu. Zároveň je třeba dodat, že podle dostupného zdroje je tento příklad pouze jedním z mnoha.¹³³

Tuto příhodu je možné považovat za důkaz toho, že obyvatelé Limousinu stále nejsou plně informováni o realitě násilného inkorporování Alsasanů a že jejich averze vůči celému alsaskému regionu přetrvávala ještě v roce 2009.

Za další důkaz pokračujícího sporu mezi oradourskými pozůstalými a „malgré-nous“ je možné považovat soudní proces, který proběhl na podzim roku 2010. V něm proti sobě stáli Robert Hébras a ADEIF. ADEIF obvinila Hébrase ze lži, protože ve své nově vydané knize *Oradour, le drame heure par heure* znovu označil 13 Alsasanů odsouzených při procesu v Bordeaux za „dobrovolníky v SS“. Kniha nebyla podle obžaloby vydána jako svědectví oběti masakru, ale jako brožura popisující události. Byla volně distribuovaná v *Le Centre de la Mémoire*. Když 4. října vynesl Soud nejvyšší instance ve Štrasburku (*Tribunal de Grande Instance de Strasbourg*) verdikt, ve kterém se ve jménu svobody vyjadřování postavil na stranu Hébrase, v Alsasku protestovalo mnoho lidí.¹³⁴ Podle názoru ADEIF Hébras popírá ve své knize „historický fakt násilného inkorporování“, doložený Norimberským tribunálem a tribunálem v Bordeaux. Soud rozhodl ve prospěch Hébrase na základě toho, že v knize tvrzení o dobrovolnictví „malgré-nous“ uvádí jako svůj vlastní názor.¹³⁵ ADEIF poukazuje na to, že Hébras po prvním jejím apelu odmítl z knihy tuto pasáž vyjmout a nechal ji i v jejím dalším vydání, což asociace považuje za hanění snah regionu o usmíření s Alsaskem. Tribunál doporučil zastavení distribuce knihy a nařídil ADEIF zaplatit Hébrasovi odškodné.¹³⁶

Tento soudní proces lze považovat za důkaz trvajících neporozumění mezi Alsaskem a Limousinem.

¹³³ Nicolas Mengus, „Une des conséquences du procès de Bordeaux (1953) Oradour-sur-Glane et les Malgré-Nous / Un exemple récent“, 22. října 2009, L'incorporation de force dans l'armée allemande, http://www.malgre-nous.eu/spip.php?page=imprimer_articulo&id_article=1285 (staženo dne 12. 4. 2011).

¹³⁴ K protestům se připojil například uznávaný alsaský historik působící na *Université de Strasbourg* a autor knihy *Le procès de Bordeaux: les Malgré-Nous et le drame d'Oradour* Jean-Laurent Vonau.

¹³⁵ „Jsem stále přesvědčen, že tito násilně inkorporovaní byli jednoduše dobrovolníky.“ (*Je porterais à croire que ces enrôlés de force fussent tout simplement des volontaires*).

¹³⁶ Nicolas Mengus, „Oradour: des incorpores de force au des volontaires? Les Malgré-nous et la justice“, *L'Ami hebdo*, 26. prosince 2010, L'incorporation de force dans l'armée allemande, http://www.malgre-nous.eu/spip.php?page=imprimer_articulo&id_article=1702 (staženo 12. 4. 2011); Maurice Fougeras, „Une inaliénable liberté de témoigner Contre les malgré-Nous, Robert Hébras a gain de cause à Strasbourg“, *La Montagne*, 5. října 2010.

5 Závěr

Aféra Oradour je sporem dvou stran, regionů Limousin a Alsasko, které na jejím počátku vystupovaly jako jednotné celky. Výjimku tvořila pouze alsaská komunistická strana, která podporovala zájmy obětí oradourského masakru. Spor vychází z nedostatečného pochopení situace „malgré-nous“ ze strany obyvatel Limousinu a na druhé straně z neochoty „malgré-nous“ přiznat spoluodpovědnost za masakr v Oradour sur Glane.

Vznik aféry Oradour lze datovat koncem roku 1952, kdy Alsasko a jeho političtí představitelé začali bojovat proti samotnému konání procesu v Bordeaux. Aféra vygradovala v průběhu února 1953, když byl zveřejněn verdikt procesu a následně Národním shromážděním odhlasována amnestie odsouzeným „malgré-nous“. Po jejím vstupu v platnost Alsasko svou mobilizaci ukončilo, naopak Limousin v protestech pokračoval. Alsaská mobilizace proti verdiktu procesu v Bordeaux byla tedy kratší, zato intenzivnější, vzhledem k většímu počtu přímo zainteresovaných lidí v regionu.

Mobilizace v obou regionech v roce 1953 měly řadu shodných, ale i odlišných znaků. Aktivní vzpouru veřejnosti v Limousinu lze považovat za rozsáhlejší, a to vzhledem k počtu demonstrujících během největší manifestace v Limoges vztaženému k počtu obyvatel regionu. Zároveň demonstrace probíhající na celém území Francie naznačují podporu francouzského veřejného mínění a komunistické strany oradourským pozůstalým. Naopak Alsasko se těšilo z podpory francouzské vlády z ekonomických důvodů a kvůli obavě z tamějších separatistických tendencí. V nadsázce lze tedy hovořit o sporu Limousinu, komunistické strany a francouzského veřejného mínění na jedné straně a Alsaska a francouzské vlády na straně druhé.

Na druhé straně byly oba regiony mobilizovány obdobným způsobem, a sice asociacemi, které bránily práva a památku „válečných obětí“. Jde o ANFM v Limousinu a ADEIF v Alsasku, obě asociace byly hybnými silami aktivit obou regionů. Za své regiony se postavili rovněž poslanci, kteří se v „akčních komisích“ snažili změnit průběh událostí pomocí apelací v parlamentu a ve vládě.

Začátky usmiřování obou regionů lze datovat do 90. lety 20. století, kdy byl spor nadále ožíván pouze oběma asociacemi. Kontakty mezi regiony na oficiální politické úrovni probíhaly od roku 1997. Tento rok lze tedy považovat za první milník ve sporu regionů. Dalším průlomem byla inaugurace pamětního centra v Oradouru v roce 1999. Otevření *Le Centre de la Mémoire* bylo prvním výrazným krokem k usmíření Oradouru se státem a zároveň s Alsaskem, kdy při této příležitosti přijel do města na žádost ANFM

prezident republiky, ale také štrasburský starosta a bývalá starostka Štrasburku, ministryně kultury Trautmannová.

Samotné pamětní centrum se poté stalo terčem kritiky ze strany ADEIF, která reflektuje podstatu nedorozumění mezi oběma regiony. ADEIF totiž poukazovala na špatnou prezentaci „malgré-nous“ v expozici centra a na nedostatečnou snahu informovat návštěvníky o jejich násilné inkorporaci.

Během inaugurace pamětního centra došlo k rozporům mezi ANFM a pamětním centrem kvůli státní podpoře této instituce, se kterou limousinská asociace nesouhlasila kvůli zákonu o amnestii. Zároveň otevření *Le Centre de la Mémoire* ukázalo vůli alsaských politických představitelů ke spolupráci s Oradourem. Ovšem tato alsaská snaha paradoxně vyvolala další rozpory, protože ji Alsasko zaměřilo na pamětní centrum, a ne směrem k oradourské komunitě a pozůstalým. Spor byl ukončen kompromisem symbolizovaným alsaským darem soch městské komunitě.

Tyto i další události z období mezi lety 1997 a 2004 lze tedy shrnout v tvrzení, že oradourská komunita na přelomu století stále nebyla ochotna přijmout problém „malgré-nous“. Alsasko se na druhé straně snažilo o usmíření mezi oběma regiony, zároveň však bránilo status „malgré-nous“ jako násilně inkorporovaných. V tomto období došlo rovněž k prvním politickým kontaktům mezi oběma regiony, které byly ovšem kaleny problémem popírání násilného inkorporování v limousinském regionu.

Pravděpodobně nejdůležitějším milníkem v aféře Oradour je otevření památníku Alsaska-Lotrinska v Schirmecku, který naznačil změnu pohledu Alsaska na „malgré-nous“. Násilně inkorporovaní vojáci nebyli nadále označováni za hrdiny, ale pouze za oběti válečného zločinu. Tím se změnil i postoj Oradouru, díky čemuž mohlo proběhnout 60. výročí masakru v roce 2004 v duchu smíření obou regionů.

O již „zpečetěném“ usmíření hovořili jak státní, tak alsaští a oradourští političtí představitelé. Snaha o konec této aféry vycházela od většiny zainteresovaných. Výjimkou byli pouze někteří oradourští pozůstalí, kteří nesouhlasili s postojem limousinské asociace ANFM. Asociace totiž spolupracovala na výroční ceremonii a pozvala na ni alsaské reprezentanty, pozůstalí ale patrně ještě nebyli ochotni tuto delegaci přijmout.

Úsilí o urovnání sporů projeví i církevní reprezentanti, i když kázání štrasburského arcibiskupa vyvolalo patrně oprávněnou kritiku, protože se vyslovil na obhajobu „malgré-nous“.

Podle několika výše zmíněných aspektů je možné konstatovat, že k usmíření obou stran avizovanému během 60. výročí došlo pouze v oficiální „politické“ rovině. Z reakcí

obyvatel Oradouru a z dalších citací a událostí lze odvodit pokračující spory na občanské úrovni. Za problém je možné považovat zejména popírání statusu „malgré-nous“ u Alsanů souzených v procesu v Bordeaux Robertem Hébrasem a přetrvávající nenávisť k „oradourským vrahům“ na straně Oradouru.

Zdá se, že oradourští pozůstalí a s nimi i část regionu Limousin stále nepovažují „malgré-nous“ za stejné oběti války, jakými byli oběti masakru, což je možné doložit zkušeností Alsasana Christiana Marceauxe s odmítnutím ze strany obyvatel Limousinu a soudním procesem mezi ADEIF a Hébrasem z roku 2010. Na straně Alsaska lze vystopovat nespokojenost se špatně interpretovaným postavením „malgré-nous“ během druhé světové války. Hovořit o usmíření je tak dle mého názoru možné pouze v oficiální rovině.

Práce analyzovala vznik aféry Oradour před procesem v Bordeaux v roce 1953 a průběh hlavní vlny protestů na obou stranách sporu. Rovněž byly nastíněny nejdůležitější milníky aféry, kterými jsou první oficiální návštěva oradourského starosty v Alsasku, inaugurace *Le Centre de la Mémoire* v Oradouru a otevření památníku Alsaska-Lotrinska v Schirmecku. Také byla provedena komparace mobilizace obyvatel obou regionů v roce 1953 a stanovení hlavní aktéři na obou stranách sporu, tedy asociace ANFM a ADEIF.

Díličí hypotézu práce lze považovat za potvrzenou. K 60. výročí masakru v Oradour sur Glane nedošlo k usmíření oradourských pozůstalých a obyvatel města a obhájců „malgré-nous“ na asociativní, občanské úrovni, a to i přes snahu politických představitelů oslavit toto výročí v duchu usmíření obou stran. Rok 2004 tak dle mého názoru nelze podle výše zmíněných kritérií považovat za konec aféry Oradour.

6 Summary

The affair of Oradour is a confrontation between regions Alsace and Limousin, which were unanimous units from the beginning. Only one exception was the Communist Party in Alsace, which supported Oradour. The confrontation is based on a misunderstanding. A population of Limousin did not accept the situation of "malgré-nous" and, on the other hand, "malgré-nous" didn't want to admit the full responsibility for the massacre at Oradour-sur-Glane.

The origin of the affair of Oradour can be date to the end of 1952, when Alsace and its political leaders have begun the fight against Bordeaux process. Affair was at the top in February 1953, when the verdict was made public and the National Assembly voted an amnesty applies to "malgré-nous". After its entry into force, Alsace finished its mobilization, but protests continued in the Limousin region. Mobilization in Alsace against the verdict of Bordeaux process was therefore less, but more intense, because there was the greater number of people in the region directly involved.

Mobilization of two regions in 1953 had identical and different features. Public revolt in Limousin was more extensive, according to the number of demonstrators in the largest demonstration in Limoges and the population of the region. At the same time, the demonstrations in all of France indicated support of French public opinion and the Communist Party for survivors of Oradour. On the contrary, Alsace had a support of the French government for economic reasons and for fear of the local separatist tendencies. So we can therefore speak of a confrontation of Limousin and French public opinion on the one hand and Alsace and the French Government on the other.

Regarding similarities, both regions have been mobilized in a similar way, by the associations that defend the rights and the memory of "war victims" of two regions. The associations are ANFM in Limousin and ADEIF in Alsace, they have also been at the top of the activities of the regions. In this regions were also built the "action committees" in which parliamentarians tried to change the course of events by the appellation in parliament and government.

The beginning of reconciliation between two regions may be included in the 90years. Confrontation was still alive only with two associations. Contacts between regions on the official level took place since 1997. This year could be regarded as the first turning point in the conflict of regions. Another turning point was the inauguration of the memorial center in Oradour in 1999. The opening of *Le Centre de la Mémoire* was the first major step

towards Oradour's reconciliation with the state and with Alsace, because ANFM president came to town, but also the mayor of Strasbourg and former mayor of Strasbourg, Culture Minister Trautmann. Memorial center was criticized from ADEIF, which reflects the very essence of a misunderstanding between two regions. ADEIF criticized the memorial center for poor presentation "malgré-nous" in the exhibition and insufficient information for visitors about their forcible recruitment.

During the inauguration of the memorial center was a contradiction between ANFM and memorial center for the state support of this institution. The association still did not agree with state because of the amnesty law. Also the opening of *Le Centre de la Mémoire* showed effort of Alsations political leaders to cooperate with Oradour. But paradoxically, this Alsatian effort raised another contradiction, because it focused on memorial centre and not towards the community of Oradour. The dispute ended with the compromise symbolized by the gift of sculpture to urban community.

These and other events in the period of 1997 - 2004 can be summarized in the assertion that Oradour urban community was still not ready to take on the problem of "malgré-nous" and Alsace pushed for the reconciliation between two regions while protecting status of forcibly conscripted "malgré-nous". In this period we could see also the first political contacts between two regions, which were subverted by a problem of negation of forcible recruitment.

Probably the most important turning point in the affair of Oradour is the opening of the Memorial of Alsace-Lorraine in Schirmeck, which signaled a change in the view of Alsace of "malgré-nous." Forcibly conscripted soldiers were no more heroes, but only victims of a war crime. This has changed the position of Oradour and than the 60th anniversary of the massacre in 2004 passed in a spirit of reconciliation of regions. Both states and Alsations political leaders were talking about "confirmed" reconciliation of the regions and efforts to the end of this affaire came from all the interested people. The exceptions were the survivors of Oradour who disagreed with the position of ANFM. The Association cooperated at the ceremony and invited the representatives of Alsace, but survivors still didn't want to accept this delegation.

According to several of these aspects can be noted that the reconciliation of both sides announced during the 60th anniversary didn't came. Talking about it is possible only in an official "political" level. From the reactions of people from Oradour and other quotes and events can be derived the ongoing misunderstanding between the inhabitants of both regions. The problem was the negation of forcible recruitment of "malgré-nous" by Robert

Hébras and persistent hatred for the "murderers of Oradour" on the side of Oradour. It seems that survivors of Oradour, and with them the part of the region of Limousin, is still convicted that "malgré-nous" are not the same war victims, such were the victims of the massacre. It can be illustrated by the experience of Alsatian Christian Marceaux in the refusal of the inhabitants of Limousin and by the judicial process of ADEIF and Hébras in 2010.

The origin of the affair of Oradour before the trial in Bordeaux in 1953 and major waves of protests on both sides of the confrontation were analyzed. It also specified the most important turning points of affair, which are the first official visit of mayor of Oradour in Alsace, the inauguration of *Le Centre de la Mémoire* in Oradour and the opening of the Memorial of Alsace-Lorraine in Schirmeck. Also, mobilization of the population of two regions in 1953 was compared and the principal actors on both sides of the confrontation, the association ANFM and ADEIF, were determined.

The 60th anniversary of the massacre at Oradour-sur-Glane is not real reconciliation between survivors of Oradour and residents of the city and defenders of the rights of "malgré-nous", despite the efforts of political leaders to celebrate this anniversary in a spirit of reconciliation. The year 2004 can not be regarded as the end of the affair of Oradour.

7 Použitá literatura

7.1 Knižní tituly

Henri Demay, Pierre Louty a Albert Valade, *Oradour, soixante ans après: La mémoire face à l'outrage* (Neuvic-Entier: Editions de la Veytizou, 2004).

Sarah Farmer, *Oradour: 10 juin 1944, arrêt sur mémoire* (Paris: Perrin, 2004).

Bernard Fichbach, *Oradour: l'extermination* (Strasbourg: Hirlé, 2005).

Jean-Jacques Fouché, *Oradour, la politique et la justice* (Saint-Paul: Lucien Souny, 2004).

Douglas Hawes, *Oradour, Le verdict final* (Paris: Le Seuil, 2009).

Albert Hivernaud, *Petite histoire d'Oradour-sur-Glane, de la préhistoire à nos jours la tragédie 10 juin 1944, le procès de Bordeaux le procès de Berlin* (Limoges: A. Bontemps, 1983).

Guillaume Javerliat, *Bordeaux 1953: le deuxième drame d'Oradour: entre histoire, mémoire et politique* (Limoges: Pulim, 2009).

Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy* (Paris: Seuil, 1987).

Jean-Laurent Vonau, *Le procès de Bordeaux: les Malgré-Nous et le drame d'Oradour* (Strasbourg: Ed. du Rhin, 2003).

7.2 Články

„60e anniversaire du massacre d'Oradour: l'archevêque de Strasbourg invité“, *AFP*. 1. června 2004.

„France/Oradour/Raffarin - "Agir pour ne pas oublier"“, *Reuters - Les actualités en français*, 10. června 2004.

„Jean-Pierre Raffarin: "jamais la France n'oubliera" Oradour-sur-Glane“, *AFP*, 10. června 2004.

„Le Procès de Bordeaux. Oradour. Notre dossier special, cinquante ans après“, *La petite lanterne* č. 104 (2002), s. 5-23.

„Oradour et le drame des "Malgré-Nous", tourments pour l'Alsace“, *AFP*, 8. června 2004.

„Oradour va commémorer le 60e anniversaire du massacre du 10 juin 1944“, *AFP*, 8. června 2004.

„Oradour: "veillée de la paix" de lycéens alsaciens et limougeauds à Limoges“, *AFP*, 9. června 2004.

„Oradour: Alsaciens et Limousins "victimes de la même barbarie" (Mgr Doré)“, *AFP*, 10. června 2004.

„Oradour: des réactions.“ *Bulletin de liaison* 192 (1999), s. 12.

„Oradour: le 60ème anniversaire sous le signe de la réconciliation avec l'Alsace“, *AFP*, 10. června 2004.

„Oradour: Limousins, Alsaciens et Allemands côte à côte (REPORTAGE)“, *AFP*, 10. června 2004.

„Oradour-sur-Glane : Jamais la France ne l'a oublié, jamais la France ne l'oubliera“, *Le Progrès*, 11. června 2004.

B. J., „Les élus alsaciens participeront aux cérémonies“, *Le Monde*, 9. června 2004.

Mireille Biret, „Réconciliation et reconnaissance“, 1. říjen 2010, Centre regional de documentation pédagogique d'Alsace, <http://www.crdp-strasbourg.fr/data/histoire/alsace-39-45c/reconciliation.php?parent=12CRDP> (staženo 21. 3. 2011).

Marie Brassard Goerg, „Oradour la Mémoire“, *Bulletin de liaison* 192 (1999), s. 11.

Philippe Dagen, „La mémoire en sa maison à Oradour-sur-Glane“, *Le Monde*, 16. červen 1999.

Maurice Fougeras, „Une inaliénable liberté de témoigner Contre les malgré-Nous, Robert Hébras a gain de cause à Strasbourg“, *La Montagne*, 5. října 2010.

Jean-Jacques Fouché, „L'aura des ruines d'Oradour“, *Les cahiers Irice*, 7 (leden 2011), s. 63-72, www.cairn.info/revue-les-cahiers-irice-2011-1-page-63.htm (staženo 21. 4. 2011).

Jean-Jacques Fouché, „Le Centre de la Mémoire d'Oradour“, *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* 73 (leden-březen 2002), s. 125-137, www.cairn.info/revue-vingtieme-siecle-revue-d-histoire-2002-1-page-125.htm (staženo 10. 2. 2011).

Patrice Herreyre „Les Malgré-nous et le survivant“, *La Montagne*, 9. října 2010.

Béatrice Jérôme, „Les habitants d'Oradour-sur-Glane, gardiens vigilants de la mémoire“, *Le Monde*, 9. června 2004.

Jean Koenig a Charles Stocker, „Oradour: mémoire et réconciliation“, *Bulletin de liaison* 198 (2001), s. 6.

Jean Koenig, „La tragédie d'Oradour-sur-Glane“, *Bulletin de liaison* 216 (2005), s. 31-35.

Nicolas Mengus, „Evocation du drame et du procès d'Oradour-sur-Glane“, *Bulletin de liaison* 212 (2004), s. 6.

Nicolas Mengus, „Le 10 juin 1944, Oradour-sur-Glane et les Malgré-Nous. 65e anniversaire 1944-2009“, L'incorporation de force dans l'armée allemande, http://www.malgre-nous.eu/spip.php?page=imprimer_article&id_article=1212 (staženo 21. 3. 2011).

Nicolas Mengus, „Oradour: des incorpores de force au des volontaires? Les Malgre-nous et la justice“, *L'Ami hebdo*, 26. prosince 2010, L'incorporation de force dans l'armée allemande, http://www.malgre-nous.eu/spip.php?page=imprimer_article&id_article=1702 (staženo 12. 4. 2011).

Nicolas Mengus, „Une des conséquences du procès de Bordeaux (1953) Oradour-sur-Glane et les Malgré-Nous / Un exemple récent“, 22. října 2009, L'incorporation de force dans l'armée allemande, http://www.malgre-nous.eu/spip.php?page=imprimer_article&id_article=1285 (staženo 12. 4. 2011).

7.3 Internetové zdroje

Oficiální stránky Le Centre de la Mémoire d'Oradour sur Glane, <http://www.oradour.org/index.php?rubrique=7> (staženo 26. 4. 2011).

„Produit intérieur brut en 2008 et 2009: comparaisons régionales“, Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE),
http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=99&ref_id=t_2601R (staženo 27. 4. 2011).

„Populations légales 2008 des régions“, Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE), <http://www.insee.fr/fr/ppp/bases-de-donnees/recensement/populations-legales/france-regions.asp> (staženo 9. 5. 2011).